

LOKALNI EKOLOŠKI AKCIJSKI PLAN OPĆINE ŠIROKI BRIJEG
(LEAP)

2012-2014

*ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED*

- rujan 2011 -

GAP

Governance Accountability Project
Projekat upravne odgovornosti

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

Ovaj dokument nastao je uz suradnju radne i savjetodavne grupe za izradu LEAP dokumenta i konzultantskog osoblja angažiranog u imlementaciji Projekta upravne odgovornosti (GAP). Sva mišljenja predstavljaju isključivo mišljenje autora i ne moraju predstavljati službeni stav USAID-a, Sida-e i EKN, kao donatora Projekta upravne odgovornosti.

Ovom prilikom želimo se zahvaliti svim pojedincima i institucijama općine Široki Brijeg koji su dali svoj doprinos u izradi dokumenta „**Lokalni ekološki akcijski plan općine Široki Brijeg 2012-2014**“.

Fotografija općine Široki Brijeg

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

SUDIONICI U IZRADI LEAP-a :

Radna grupa općine Široki Brijeg

Alenka Kvesić, stručni savjetnik za pravne poslove u uredu načelnika općine Široki Brijeg (LEAP koordinator)

Drago Martinović, savjetnik načelnika za odnose sa javnošću općine Široki Brijeg

Milica Anđelić, referent za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo

Elizabeta Ćorić, stručni savjetnik za prostorno uređenje

Vjekoslav Draškić, pomoćnik načelnika za imovinsko-pravne poslove i katastar

Borislav Zovko, pomoćnik načelnika za prostorno uređenje i zaštitu okoliša

Viktor Tica, viši samostalni referent za praćenje analizu, izvještavanje i analizu razvojnih projekata u Odsjeku za obnovu i razvitak općine Široki Brijeg

Savjetodavni odbor u izradi LEAP-a

Miro Kraljević, općinski načelnik

Nedjeljko Bokšić, predsjednik Općinskog vijeća Široki Brijeg

Predrag Naletilić, pomoćnik načelnika za gospodarstvo obnovu i razvitak općine Široki Brijeg,

Andrija Kraljević, šef odsjeka za gospodarstvo općine Široki Brijeg

Boro Đolo, šef odsjeka za obnovu i razvitak općine Široki Brijeg

prof. dr. sc. Stanko Ivanković, dekan agronomskog fakulteta u Mostaru

prof.dr.sc. Ivo Čolak, pomoćnik rektora Sveučilišta u Mostaru

doc. dr. sc. Radica Ćorić, Agronomski fakultet u Mostaru

Zdenko Mandić, pomoćnik ministra za prostorno uređenje, resurse i zaštitu okoliša Županije

Dragan Pavković, ravnatelj JU COMING Široki Brijeg

Željko Vukoja, pomoćnik načelnika za civilnu zaštitu općine Široki Brijeg

Vlado Zeljko, direktor JP Čistoća

Željko Soldo, JP Vodovod i kanalizacija

Tomislav Ćužić, šef Županijske civilne zaštite

Ivica Ravić, JP Veterinarska stanica

Vinko Topić, predstavnik MZ

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

Maja Gugić, služba za imovinsko-pravne poslove i katastar općine Široki Brijeg

Andrija Kožul, FEAL Široki Brijeg

mr.sc.dr. Mirko Kordić, Dom zdravlja Široki Brijeg

Olgica Marušić, I osnovna škola Široki Brijeg

Ljiljana Bošnjak, predstavnik građana

Marinko Mikulić, predstavnik medija

Marko Knezović, predstavnik udruge ribolovaca

Mario Brekalo, predstavnik udruge EKO ZH

Mate Ćavar, predstavnik mreže udruga.

GAP Projekat

Zlatan Musić, konzultant GAP-a za izradu LEAP-a

Halko Basarić, GAP stariji koordinator za reformu lokalne uprave

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

KAZALO/SADRŽAJ

Predgovor	str. 7
1. Metodološke napomene vezane za izradu LEAP-a	str. 9
1.1. Donošenje odluke općinskog načelnika o izradi LEAP-a	str. 9
1.2. Identifikacija partnera, radna grupa i savjetodavni odbor	str. 10
1.3. Medijska kampanja	str. 11
2. Institucionalni okvir za zaštitu okoliša u BiH-i	str. 13
3. Procjena stanja okoliša po oblastima	str. 14
3.1. Opći podaci o općini Široki Brijeg	str. 14
3.2. Upravljanje vodama	str. 17
3.2.1. Stanje mreže	str. 18
3.2.2. Kvaliteta vode	str. 19
3.2.3. Zaštita izvorišta	str. 19
3.2.4. Otpadne vode	str. 20
3.3. Upravljanje tlom i prostorom	str. 21
3.4. Upravljanje šumskim resursima	str. 25
3.5. Upravljanje otpadom	str. 26
3.5.1. Komunalni kruti otpad	str. 27
3.5.2. Medicinski, građevni, opasni i ostali otpad	str. 28

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

3.6. Zaštita prirodnog i kulturno-povijesnog naslijeđa	str. 29
3.6.1. Kulturno-povijesno naslijeđe	str. 29
3.6.2. Prirodno naslijeđe	str. 32
3.6.3. Endemične, ugrožene i prorijeđene biljne i životinjske vrste	str. 33
3.7. Gospodarstvo i okoliš	str. 34
3.7.1. Industrija općine Široki Brijeg	str. 34
3.7.2. Poljoprivreda	str. 34
3.7.3. Turizam	str. 35
3.7.4. Rudarstvo	str. 35
3.8. Rezime stanja okoliša općine Široki Brijeg	str. 36
3.9. Rezultati ankete o stanju okoliša općine Široki Brijeg	str. 38
4. SWOT analiza okoliša općine Široki Brijeg	str. 45
5. Vizija i ciljevi koje želimo postići	str. 47
5.1. Vizija općine Široki Brijeg	str. 47
5.2. Utvrđivanje okolišnih prioriteta	str. 49
5.3. Strateški ciljevi LEAP-a	str. 53
6. Definirani projekti lokalnog ekološkog akcijskog plana	str. 54
7. Implementacija LEAP-a	str. 67

Predgovor

Općina Široki Brijeg je svjesna da je zaštita i unapređenje stanja okolišaⁱⁱ od najvećeg značaja za stanovnike lokalne zajednice, jer su oni ti koji u slučaju njenog ugrožavanja najviše trpe posljedice lošijeg standarda života i ugroženog zdravlja. Ovo je jedan od razloga zbog kojih se i potpora međunarodne zajednice za programe i projekte zaštite okoliša temelji na potrebi da se okoliš oslobodi negativnih uticaja uzrokovanih potrebama industrijskog i ekonomskog razvoja i potpomogne takav ekonomski razvitak koji neće ugrožavati zdravlje i kvalitet života, kako sadašnje, tako i budućih generacija. Tijekom izrade ovog dokumenta, vodili smo se načelom održivosti koje podrazumijeva integriranost najvažnijih ekonomskih, društvenih i okolišnih aspekata a posebno ekonomskim zahtjevima za dinamičnom i okolišno učinkovitom i održivom ekonomijom, koja osigurava prosperitet i pruža prilike za sve, u kojoj socijalne troškove i troškove zaštite okoliša snose oni koji ih prouzrokuju; društvenim zahtjevima za osiguranje boljih socijalnih uvjeta, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava za sve slojeve i skupine, uključujući načelo ravnopravnosti spolova,ⁱⁱⁱ te okolišne zahtjeve da se životno važni prirodni resursi koriste tako da zadovoljavanje sadašnjih potreba ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.

Lokalni ekološki akcion plan - LEAP je polazna točka za izgradnju održive lokalne zajednice. Ovaj dokument nam pomaže da lokalna zajednica na odgovarajući način razmotri i fokusira pažnju na glavne ekološke probleme koji negativno utiču na okoliš, ekosistem i ljudsko zdravlje. LEAP je također "živi i integrirani" proces koji će koristiti lokalnoj zajednici da u dužem vremenskom periodu stalno prati realizaciju zacrtanih akcija. Ovakvim integriranim sustavom zaštite okoliša osigurava se ostvarivanje prava čovjeka na život i razvoj u zdravom okolišu i uravnoteženi odnos ekonomskog razvitka i okoliša. U ovom segmentu je osnovna korelacija između strategije lokalnog ekonomskog razvitka općine i sektorskog plana zaštite okoliša, odnosno lokalnog ekološkog akcijskog plana (LEAP-a). Naravno, radna grupa uzela je u obzir i druge, vrlo bitne dokumente i strategije kao što su Nacionalni ekološki akcijski plan (NEAP), te Strategija zaštite okoliša FBiH-e.

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

Sastavni dijelovi Federalne strategije zaštite okoliša su i Federalna strategija zaštite prirode; Federalna strategija zaštite zraka; Federalna strategija upravljanja otpadom te Federalna strategija zaštite voda, odnosno, upravljanja vodama, koja se radi posebno. U entitetskoj strategiju su za svaku od gore navedenih komponenti, osim za komponentu upravljanja vodama, data načela i smjernice, kratki opis stanja okoliša, te ciljevi i mjere sa Akcijskim planom. Što se tiče Strategije upravljanja vodama, novim Zakonom o vodama („Službene novine Federacije BiH“, broj 70/06) utvrđeno je da Strategija upravljanja vodama ostaje sastavni dio Federalne strategije zaštite okoliša, ali je za njenu izradu, umjesto Federalnog ministarstva okoliša i turizma, nadležno je Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

Tijekom izrade LEAP-a, dali smo svoj maksimum kako bi postigli ciljeve izrade dokumenta koji se mogu svesti na:

- Doprinos održivom razvitku općine Široki Brijeg,
- Uključivanje cijelog područja zajednice u identificiranje i rješavanje okolišnih problema,
- Razvitak svijesti o vrijednosti okoliša i prirodnih resursa te promoviranje javne svijesti i odgovornosti za zaštitu okoliša što rezultira povećanjem javne potpore investicijama u toj oblasti,
- Poticanje lokalne zajednice i partnera da preuzmu dio odgovornosti i brige za vlastiti okoliš,
- Određivanje najvažnijih lokalnih prirodnih resursa u smislu dugoročnog ekonomskog razvitka,
- Utvrđivanje lokalnih prioriteta u zaštiti okoliša a prvenstveno onih koji imaju značajan negativan uticaj na ljudsko zdravlje i na očuvanja ekosustava,
- Stvaranje organizacijskih i finansijskih preduvjeta za aktivno djelovanje na unaprjeđenju i očuvanju okoliša, kao najvažnijem izvoru održivog razvitka svake sredine,
- Integriranje politike okoliša u sve sektorske politike,
- Pronalaženje realnih mogućnosti za realizaciju pojedinih aktivnosti,
- Identificiranje, procjenjivanje i rangiranje problema u oblasti okoliša na teritoriji koju obuhvaća a koji su zasnovane na rizicima vezanim za zdravlje, okoliš i ukupan kvalitet života,
- Uspostava vlasništva lokalne zajednice nad procesom pripreme i implementacije LEAP-a,

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

- Kreiranje plana aktivnosti u oblasti zaštite okoliša,
- Stvaranje odgovarajućeg dokumenta u cilju pristupa finansijskim sredstvima namijenjenim za zaštitu okoliša iz lokalnih, kantonalnih, državnih i međunarodnih izvora,
- Uključivanje najšire javnosti u proces planiranja i izrade strateškog dokumenta,
- Početak provedbe malih, ostvarivih projekata koji imaju velike šanse za uspjeh.

Iskreno se nadamo da će ovaj dokument naići na odobravanje i potporu svih relevantnih aktera u razvitku općine Široki Brijeg.

1. Metodološke napomene vezane za izradu LEAP-a

U skladu sa dobrim poslovnim praksama izrade strateških dokumenata na lokalnoj razini, tijekom izrade LEAP-a je prošao kroz sljedeće faze:

- ❖ Donošenje odluke Općinskog načelnika o izradi LEAP-a
- ❖ Identificiranje partnera, radna grupa i savjetodavni odbor;
- ❖ Informiranje/medijska kampanja
- ❖ Procjenu stanja okoliša uz identificiranje i evaluaciju okolišnih problema;
- ❖ Određivanje projekata i prioritizacija;
- ❖ Izradu akcijskog plana za prioritetne oblasti;
- ❖ Izrada dokumenta Lokalnog ekološkog akcijskog plana.

1.1. Donošenje odluke Općinskog načelnika o izradi LEAP

U skladu s gore spomenutim fazama izrade LEAP-a, Općinski načelnik je na temelju članka 42. stavak 3. Statuta Općine Široki Brijeg, a u skladu sa Memorandumom o razumijevanju između

Općine Široki Brijeg i Projekta upravne odgovornosti BiH, zaključenog 26.2.2008. donio Rješenje o formiranju Radne grupe i Savjetodavnog odbora za izradu LEAP-a Općine Široki Brijeg. Glavna uloga Savjetodavnog odbora za izradu LEAP-a bila je da, zajedno sa predstavnicima Projekta upravne odgovornosti i općinske Radne grupe za LEAP, pomogne u izradi LEAP-a za općinu Široki Brijeg a sve u svrhu kreiranja boljeg okoliša za naše sugrađane.

1.2. Identifikacija partnera, radna grupa i savjetodavni odbor

Kompletan proces izrade LEAP-a je trajao 10 mjeseci (studeni – rujan 2011. godine) i organiziran je na demokratskim načelima uz potpunu transparentnost, pristup svim informacijama, te uz uključivanje svih relevantnih sudionika s područja Općine (predstavnik općinskih i županijskih organa vlasti, zdravstvenog, obrazovnog, poslovnog i nevladinog sektora, te medija).

Savjetodavni odbor su sačinjavali:

1. Miro Kraljević, općinski načelnik
2. Nedjeljko Bokšić, predsjednik općinskog vijeća općine Široki Brijeg
3. Predrag Naletilić, pomoćnik načelnika za gospodarstvo obnovu i razvitak općine Široki Brijeg,
4. Andrija Kraljević, šef odsjeka za gospodarstvo općine Široki Brijeg
5. Boro Đolo, šef odsjeka za obnovu i razvitak općine Široki Brijeg
6. prof. dr. sc. Stanko Ivanković, dekan Agronomskog fakulteta u Mostaru
7. prof.dr.sc. Ivo Čolak, pomoćnik rektora Sveučilišta u Mostaru
8. doc. dr. sc. Radica Ćorić, Agronomski fakultet u Mostaru
9. Zdenko Mandić, pomoćnik ministra za prostorno uređenje, resurse i zaštitu okoliša Županije
10. Dragan Pavković, ravnatelj JU COMING Široki Brijeg
11. Željko Vukoja, pomoćnik načelnika za civilnu zaštitu općine Široki Brijeg
12. Vlado Zeljko, direktor JP Čistoća
13. Željko Soldo, JP Vodovod i kanalizacija

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

14. Tomislav Ćužić, šef Županijske civilne zaštite
15. Ivica Ravić, JP Veterinarska stanica
16. Vinko Topić, predstavnik MZ
17. Maja Gugić, služba za imovinsko-pravne poslove i katastar općine Široki Brijeg
18. Andrija Kožul, FEAL Široki Brijeg
19. mr.sc.dr. Mirko Kordić, Dom zdravlja Široki Brijeg
20. Olgica Marušić, I osnovna škola Široki Brijeg
21. Ljiljana Bošnjak, predstavnik građana
22. Marinko Mikulić, predstavnik medija
23. Marko Knezović, predstavnik udruge ribolovaca
24. Mario Brekalo, predstavnik udruge EKO ZH
25. Mate Ćavar, predstavnik mreže udruga.

Prva radionica s radnom grupom, na kojoj je razgovarano o strateškom planiranju zaštite okoliša, značaju LEAP-a, te su dogovoreni prvi koraci za provođenje medijske kampanje, održana je 19. siječnja 2011. godine.

1.3. Medijska kampanja

Medijska kampanja za LEAP je pripremljena i vođena od strane radne grupe za izradu LEAP-a u periodu siječanj – veljača 2011. godine. Plan javne kampanje pripremljen i proveden od strane općine dat je kao prilog 1 ovog dokumenta. Kao jednu od najvažnijih komponenti medijske kampanje izdvajamo natjecanje za najbolji plakat, slogan i logo za LEAP, provedeno u periodu siječanj – veljača 2011.

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

NATJECANJE ZA NAJBOLJI PLAKAT, SLOGAN I LOGO U KAMPANJI ZA

LEAP

Lokalni ekološki akcijski plan

ORGANIZATOR: Općina Široki Brijeg

Tko može sudjelovati????

SVI ZAINTERESIRANI

(Učenici osnovnih i srednjih škola, umjetnici, ali i svi ostali)

www.sirokibrijeg.ba

TEMA: EKO SLIKA ŠIROKOG BRIJEGA - Široki Brijeg danas i sutra

Prijava treba sadržavati prijedloge vizualnog rješenja plakata i loga u tehnici koja se može lako reproducirati. Prijedlog vizualnog rješenja treba sadržavati i kratki slogan koji bi predstavljao sastavni dio plakata. Uz prijedlog obavezno priložiti i kratko pojašnjenje plakata i loga i njihove veze s temom.

NAGRADE: Svi pristigli radovi bit će javno izloženi, a najprihvatljivija rješenja bit će i adekvatno nagrađena.

Rok za slanje prijave je 07. 02. 2011. godine. Prijave slati poštom na adresu: Općina Široki Brijeg fra Đidaka Buntića 11, 88220 Široki Brijeg s naznakom "ZA NATJECANJE" ili osobno u ured Općinskog načelnika.

Sudjelovanje na natjecanju podrazumijeva da su autori suglasni s tim da će radovi biti objavljeni u LEAP-ovim publikacijama ili na drugi način korišteni, da se odriču autorskih naknada, te da organizator ima pravo na grafičku doradu predloženih rješenja.

LEAP: LOKALNI EKOLOŠKI AKCIJSKI PLAN -
PROCES U KOJEM SUDJELUJU SVI ZAINTERESIRANI GRAĐANI,
PROCES U KOJEM SE PUTEM PROCJENE OKOLIŠNIH PROBLEMA
STAVARA DOKUMENT KOJI DEFINIRA PRIORITETE U OBLASTI ZAŠTITE
OKOLIŠA I PLAN AKTIVNOSTI ZA NJIHOVU REALIZACIJU.

Za dodatne informacije možete nas kontaktirati putem e-maila: info@sirokibrijeg.ba

Nakon završetka natječaja za izbor loga i slogana za Lokalni ekološki plan Radna grupa za izradu LEAP-a, između radova pristiglih na natječaj izabrala je logo i slogan. Za najbolji logo izabran je rad autora Predraga Naletilića, a za najbolji slogan izabran je slogan Likovne sekcije I. Osnovne škole u Širokom Brijegu.

Odabrani logo predstavlja konturu crkve (prepoznatljiv motiv grba grada) koju je izgrizla gusjenica u listu hrasta (hrast pored crkve je također jedan od simbola grada, a simbolizira višestoljetnost i dugovječnost). Žuta boja u gornjem djelu žira (ploda) predstavlja izlazak sunca (rađanje života). U donjem dijelu plava boja

predstavlja vodu, tj rijeku Lišticu koja teče podno Širokog Brijega.

Za najbolji slogan izabran je rad Ekološke sekcije I. Osnovne škole Široki Brijeg koji glasi:

- ČUVAJMO TAJ **B**RIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED-

U periodu ožujak – srpanj 2011. godine, GAP konzultant i radna grupa općine su održali četiri radionice u svrhu procjene stanja okoliša. Pored toga, održana je i radionica s članovima Savjetodavnog odbora za izradu LEAP-a na kojoj su članovi upoznati sa značajem LEAP-a za lokalne zajednice, temeljnim principima izrade LEAP-a, ciljevima i razlozima za njegovo donošenje, te samim procesom izrade LEAP-a. Članovima savjetodavnog odbora je tim putem predstavljen i plan javne kampanje za LEAP. Na ovoj radionici osim navedenog započeto je i sa SWOT analizom stanja okoliša općine Široki Brijeg, te s dizajnom LEAP vizije općine.

2. Institucionalni okvir za zaštitu okoliša u BiH-i

Okolišna administracija u FBiH-e ima izrazito fragmentiranu i složenu (tri administrativne razine – Federacija, kantoni, gradovi i općine) institucionalnu strukturu. U takvoj situaciji, nepostojanje jake vertikalne i horizontalne koordinacije dovelo je do toga da je upravljanje okolišem u FBiH u značajnoj mjeri neefikasno i neekonomično, iako su nadležnosti i funkcije u Federaciji, kao cjelini, adekvatno definirane. Naime, okolišne administracije na svim razinama (federalna, kantonalna, gradska i općinska), imaju zakonima definirane mandate kojima se uređuju njihove nadležnosti i funkcije. Međutim, glavni razlog postojanja praznina, preklapanja i dupliranja nadležnosti i funkcija među ovim razinama okolišne administracije leži u nepostojanju institucionaliziranih kanala vertikalne konsultacije i mehanizama koordinacije. Ovakvi uvjeti složene administracije zahtijevaju krajnju preciznost sa stajališta zakonodavstva, provođenja i kontrole.

Vertikalna koordinacija u FBiH je, sa stajališta ocjene strateških procjena okoliša, radi zauzimanja stavova i davanja mišljenja, predviđena kroz Zakon o okolišu iz 2003. god. Vlada FBiH je, u listopadu 2006. god., donijela Rješenje o imenovanju članova Savjetodavnog vijeća za okoliš, u cilju pružanja znanstvene i stručne potpore federalnom ministarstvu okoliša i turizma i Vladi FBiH za oblast okoliša. Iako generalno postoje institucionalni elementi odgovarajuće okolišne administracije, ustanovljeno je da je zaštita i upravljanje okolišem kao administrativni posao relativno mlad u FBiH i da ne postoji dovoljan broj odgovarajuće obučenog stručnog kadra za upravljanje okolišem. Ovakva situacija dovodi do značajnog jaza između zakonski definiranih funkcija (tj. administrativnih zadataka koji se trebaju obaviti) i funkcija koje se zapravo provode.^{iv}

3. Procjena stanja okoliša po oblastima

3.1. Opći podaci o općini Široki Brijeg

Općina Široki Brijeg sjedište je Zapadnohercegovačke županije i jedna od četiri općine te Županije, sa površinom od 388 km². Općina Široki Brijeg graniči s općinama Posušje (dužina granice 25,9 km), Grude (21,7 km), Ljubuški (6,8 km), a granica s gradom Mostarom (48,3 km) i općinom Čitluk (15,5 km) ujedno je i granica s Hercegovačko-neretvanskom županijom. Ukupna duljina granice sa susjednim općinama je 118 km. Općina Široki Brijeg je prometno povezana samo cestovnom mrežom. Najbliža željeznička pruga prolazi kroz Mostar. Magistralnom cestom M 6.1 općina Široki Brijeg je povezana s Mostarom i magistralnom cestom M17 Mostar – Sarajevo. Regionalnom cestom R425 povezana je s Čitlukom i Ljubuškim, a regionalnom cestom R420 s općinom Grude. Udaljenost od Mostara je 22 km a od Sarajeva 150 km. Ukupna dužina lokalnih i nerazvrstanih cesta na području općine Široki Brijeg je preko 400 km.

Prema zadnjem popisu stanovnika iz 1991. godine u općini je bilo 27,189 stanovnika. Prema procjenama Zavoda za statistiku Federacije BiH-e, općinu Široki Brijeg danas naseljava 26267 stanovnika.^v Od ovoga broja, 5384 su djeca 0-14 godina, 17131 su osobe između 15-64 godina i 3752 preko 65 godina starosti. Stanovništvo općine živi u 24 mjesne zajednice i to: Biogradi, Buhovo, Cigłana, Crnač, Crne Lokve, Čerigaj, Desna Obala, Dobrkovići, Dužice, Izbično, Jare, Knešpolje, Kočerın, Lijeva Obala, Ljuti Dolac, Mokro, Oklaji, Privalj, Provo-Dobrič-Grabova draga, Rasno, Trn, Turčinovići i Uzarići.

Prosječna naseljenost je 70,1 stanovnika po km², te se kao takva svrstava u skupinu bosansko-hercegovačkog prosjeka. U razdoblju od 1948 – 1991. godine svrstana je u skupinu od tridesetak općina (od ukupno 109) s najslabijim rastom stanovnika. Prosječna stopa rasta stanovništva iznosila je skromnih 3,7% u tom razdoblju. Najveći rast zabilježen je 1971. godine, da bi opet 1981. godine došlo do naglog smanjenja. Nakon 1991. godine dolazi do laganog oporavka, kojim ipak nije dotignuta ranija brojnost stanovništva. Na socio-ekonomsku uvjetovanost ovakvih demografskih procesa upućuju razlike u dinamici dviju kategorija stanovništva; stanovništva općinskog središta Široki Brijeg, na jednoj strani, i ostalih seoskih naselja, na drugoj strani. Ubrzani tempo naseljavanja općinskog središta imao je za posljedicu

njegovo usedmorostručenje za navedeni period. Istovremeno taj proces izazivao je ruralni egzodus koji je nakon osamdesetih godina 20. stoljeća prerastao u depopulaciju seoskog stanovništva ove općine. U postotcima, depopulacija je zahvatila 70% sela općine Široki Brijeg. Tako je općinsko središte Širokog Brijega koje je po broju stanovnika bilo najmalobrojnije postalo najveće naselje u Zapadnoj Hercegovini. Dubok trag u stanovništvu općine Široki Brijeg urezale su intenzivne migracije.

Iz pokazatelja za 1981. godinu vidljivo je kako je ukupno 34 944 stanovnika ondašnje zemlje koji su rođeni u Širokom Brijegu u rodnom mjestu živi njih 67,6%. Po posljednjem popisu iz 1991. godine općina Široki Brijeg svrstana je među 18 bosanskohercegovačkih općina iz kojih je u Hrvatsku doselio najveći broj njezinih stanovnika. Bitne demografske promjene dogodile su se u drugoj polovici 20. stoljeća kada su počele privremene vanjske migracije, odnosno „privremeni odlazak u inozemstvo“.

Svaki šesti stanovnik ovoga kraja, ne ubrajajući Hrvatsku, bio je u cijelom tome razdoblju u nekoj europskoj ili u izvaneuropskoj zemlji. Ili, još slikovitije, svaki drugi stanovnik iz dobne 20-29 i svaki teći iz dobne skupine 30 – 39 godina, te svaki treći radno sposobni stanovnik otišli su „*trbuhom za kruhom*“ tragom svojih djedova i očeva.

Četvorica od petorice ovih ljudi „*Inozemaca*“ bili su poljoprivrednici ili radnici srodnih zanimanja. S obzirom na stopu zaposlenosti od 4,5% u tzv. društvenom sektoru, prigodu za zaposlenje nisu dobivali niti oni obrazovaniji. Za primjer može poslužiti podatak da je prema popisu 1971. godine među nezaposlenima bilo 80 onih sa fakultetskom diplomom (popisom iz 1961. takvih je bilo ukupno 142 u čitavoj zapadnoj Hercegovini).

Odlazak na „*privremeni rad*“ veoma je ubrzao procese deagrarizacije i deruralizacije. Visokoobrazovani kontingent stanovništva ove općine ušesterostručen je između 1971. i 1991. godine (od 90 na 605 fakultetskih diploma). Presudna uloga u tom smislu bila je uloga Sveučilišta u Mostaru, koje je osim opće kulturne uloge imalo i izravan utjecaj na poboljšanje demografske slike na ovim prostorima.^{vi}

Općina Široki Brijeg se nalazi na rubu prostiranja mediteranske klime prema području s kontinentalnom klimom. Karakteristična su duga i suha ljeta, a zime kratke s obilnim padalinama.

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

Prosječno 140 dana u godini je s pojavom oborina. Za određivanje prosječne temperature zraka korišteni su podaci meteoroloških postaja u Mostaru i Širokom Brijegu. Prosječna godišnja temperatura zraka na Mostarskom Blatu iznosi 14°C, minimalna je –15°C i maksimalna 42°C. Žarkih dana s maksimalnim temperaturama zraka višim od 30°C ima 40 do 50 godišnje, a svega 1 do 2 dana imaju maksimalnu dnevnu temperaturu nižu od 0°C. Približno 150 dana u godini puše jak svjež vjetar iz smjera sjevera zvan „bura“.

Šire područje općine Široki Brijeg nalazi se na karakterističnim, vrlo složenim, strukturnim oblicima koji u geotektonskom pogledu pripadaju tzv. zoni visokog krša. Osnovnu karakteristiku čine vapnenačke stijene koje se odlikuju raznim kraškim oblicima (ponori, jame, ponikve, kraška polja i dr.) i duboko usječenim dolinama povremenih bujičnih tokova. Područje Širokog Brijega se nalazi na pravcu tektonske jedinice Rakitno-Hrgud i prostire se preko Rakitna, Varda planine, Mostarskog Blata, Rotimlje i Hrguda do Trebišnice na jugoistoku. Terene ove jedinice izgrađuju sedimenti gornjojurske, kredne i paleogenske starosti, zatim neogenske i kvartarne naslage. Izdvojeni su donjekredni sivosmeđi, dobro uslojeni vapnenci i dolomiti. Gornjokredne naslage, cenoman-turon, zastupljene su bijelim i ružičastim, masivnom vapnencima s rudištima. U paleogenskim naslagama izdvajaju se liburnijski i alveolinsko-numulitni vapnenci, zatim eocenski fliš koji je zastupljen laporima, pješčenjacima, kalkarenitima i konglomeratima.

Neogenske naslage su izgrađene od lapora, pjeskovitih glina, konglomerata i pješčenjaka, a nalazimo ih u okolici Grabove Drage i Mostarskog Blata. Kvartarne nanose šljunka, pijeska i krša zasićenog vodom nalazimo na skoro svim kraškim poljima i u nanosima uz korita rijeka. Između nižih planina Varde, Gvozda, Rujna i Trtle (nadmorske visine 600-900m) nalaze se kraške depresije Kočerinsko, Trnsko, Mokarsko i Ruževno polje te Mostarsko Blato (nadmorske visine od 220-300m). Području Širokog Brijega pripadaju karakteristični boksitonosni tereni Crne Lokve – Kidačke Njive, Resnica – Polog i Uzarići – Knešpolje.

3.2. Upravljanje vodama

Vode s prostora općine Široki Brijeg pripadaju slivu rijeke Neretve. Glavni površinski tokovi prema Mostarskom Blatu su: Lištica s Ugrovačom, Mokašnica, Crnašnica i Žvatić. Rijeci Lištici pripada dio površinskih voda Čabulje, koji bujični vodotok Brinja sakupi iz Ladine i Dobrinja.

Slika 1. Glavni slivovi u Bosni i Hercegovini²⁰¹¹

Brinja, čiji su začeci sjeverno od Bogodola, ispod kote Kulica (1199) teče prema zapadu i na svom putu do Lištice prima kod Prskala potok Ladinu, a 2,5 km niže, vode Dobrinjskog potoka. Ovi potoci kupe sve površinske vode za vrijeme obilnih padalina i otapanja snijega na jugozapadnim dijelovima planine Čabulje. Površinske vode koje prime Rakitsko polje dreniraju vodotoci Točak, Jelica, Zmijjinac i za vrijeme većih padalina formiraju značajan povremeni vodotok Ugrovaču koja prolazeći duboko urezanim kanjonom Brina, prima usputne bujice, a u naselju Trn vode Kočerinskog polja, te se na putu do Mostarskog Blata, u središtu Širokog Brijega spaja sa rijekom Lišticom. Sve ove vode otječu jugoistočno prema prirodnoj zatvorenoj uvali Mostarsko blato. Procijenjeno ortografsko područje odvodnjavanja Mostarskog blata je oko 530 km². Dotok iz navedenih rijeka je procijenjen na oko 16.6 m³/s. Ovaj prikaz ne uključuje brojne potoke koji teku izravno u Mostarsko blato i ispražnjavaju oko 180 km² bazena/korita (Orovnik, Blaž, Gomolj, Kaćun, Zelenikove Babe, Đolina Draga, Zveč, Dragana, Zukanovina, Arine i dr). Područje sliva Mostarskog blata ima nedovoljno vode tijekom ljeta, ali tijekom kišnih zima oko 25 km² područja je poplavljeno. Prirodni odvodi i umjetni tuneli napravljeni u zadnjih 50 godina odvođe vode u Jasenicu i otuda u rijeku Neretvu. Stalni riječni tokovi su samo Lištica, Crnašnica, Orovnik i Žvatić, dok ostale rijeke i potoci teku povremeno. Osim trajnih izvora (Lištica, Crnašnica, Orovnik i Žvatić) postoji mnogo povremenih izvora (Mostina, Dragana, Zukanovina, Zveč, Zelenikove babe, Kaćun, Gromolj, Blaž, Mokašnica) unutar općine Široki Brijeg. Sve su povezane sa krednim akviferima (vodonosnicama).

Glavnim gradskim vodovodom, koji vodom za piće opskrbljuje grad i veći dio prigradskih naselja upravlja JP. Vodovod i kanalizacija. Vodozahvatom i sustavom kanala za navodnjavanje upravlja J.U. „Coming“. Po okolnim mjestima izgrađeno je ili se trenutno gradi više manjih autonomnih vodoopskrbnih sustava koji funkcioniraju u organizaciji sela ili mjesne zajednice. Ti sustavi putem vlastitih bušotina koriste podzemne vode. Rijeka Lištica izvire iz krških planina na sjeverozapadu. Dva glavna izvora su ograđena i međusobno povezana te se kombinirani tok vode razdvaja na onaj koji koristi Vodovod i tok koji ide u kanal koji vodom opskrbljuje industriju i poljoprivredna zemljišta. Minimum toka s izvora ($2.85 \text{ m}^3/\text{s}$) je daleko viši od potrebe za pitkom vodom i kapacitet izvora je dovoljan za sve predvidive potrebe općine. Klima i kraški akvifer podrazumijevaju to da razina vode na izvorima uvijek opada u ljeto. Kada razina vode opadne daje se prvenstvo Vodovodu, kako bi se omogućilo dovoljno pitke vode stanovništvu. Vodovod ima tri zatvorena vodozahvata na izvorima Lištice, a svaki od njih opskrbljuje svoj gravitacijski cjevovod do glavne crpne postaje. Ove cijevi prenose vodu posredstvom gravitacije iz vodozahvata na nadmorske visine 347 m do prepumpne i klorinacijske stanice na 274.4 m nadmorske visine. Plinoviti klor se ubacuje na crpnoj stanici i voda se podiže do glavnog rezervoara na 344.5 m nadmorske visine kroz cjevovod promjera 400 mm u dužini od 638 m. Ovaj rezervoar opskrbljuje veći dio urbanog područja gravitacijom. Crpna postaja je promijenjena 1996 kada su poticajne pumpe s vodoravnom osovinom koje su postavljene iznad bunara zamijenjene potopnim pumpama postavljenim u bunar. Kapacitet glavnog uporabnog rezervoara je 2000 m^3 , što je polovina nacrtnog kapaciteta. Javno poduzeće Vodovod i kanalizacija puni cjelokupan sustav pitke vode iz rezervoara Lištica, da bi osigurao prikladno vrijeme kontakta sa klorom i prikladan pritisak kroz gravitacijsku mrežu. U slučaju nužde može se zaobići glavna crpna stanica i opskrbljivati grad izravno s izvora.

3.2.1. Stanje mreže

Prvi cjevovod u Širokom Brijegu, Ø125 mm, koji je vodio od izvora Lištice do grada izgrađen je 1938. Sustav se postupno proširivao a glavni razvitak dogodio se 1991. i 1995. Sustav sada seže preko cijelog urbanog područja Širokog Brijega, Mokrog i naselja u okolnim dolinama. No, postoje značajni gubitci vode na godišnjoj razini i u 2010 godinu su iznosili čak 59,98%.

3.2.2. Kvaliteta vode

Bakteriološka, kemijska i organoleptička svojstva izvorske vode su iznimno dobra i jedino potrebno tretiranje je kloriniranje, koje se održava na minimumu od 2mg/l u glavnoj crpnoj stanici.

Higijensko-epidemiološki odjel Doma zdravlja svakog mjeseca uzima tri uzorka na tri različite lokacije. Isti se šalju na testiranje Zavodu za javno zdravstvo u Mostaru i Veterinarskom zavodu, a rezultati analiza se dostavljaju JP „Vodovod i kanalizacija“. Provjeravaju se slijedeći parametri:

- Ukupni koliformi
- Fekalni koliformi,
- Fekalni streptokoki, broj bakterija na 37 C, zamućenost, boja, miris, okus, provodljivost, pH, oksidabilnost, rezidualni klor, amonijak, nitriti, nitrati i kloridi.

Rezultati su uvijek u skladu sa standardima i propisima. Jedina iznimka je broj bakterija na 37°C koja ponekad dosegne, ali nikada ne prijeđe graničnu vrijednost od 10 kolonija/bakterija po mililitru.

3.2.3. Zaštita izvorišta

Sanitarno-higijenski nadzor koji vrši J.P. "Vodovod i kanalizacija" d.o.o. Široki Brijeg zajedno s sanitarnim inspektorom Općine Široki Brijeg i zaštita vodoopskrbnog sustava imaju za cilj osigurati stanovništvu i drugim korisnicima higijenski ispravnu vodu za piće, a u skladu sa Pravilnikom o higijenskoj ispravnosti vode za piće. Da bi se spriječile bilo kakve epidemiološke pojave, neophodno je imati stalni nadzor nad vodoopskrbnim objektima (rezervoari, crpne postaje, distributivna mreža) te iste držati u higijenski ispravnom stanju. To podrazumijeva periodično čišćenje (mehaničko i sa upotrebom kemijskih sredstava) svih objekata. Provođi se redovna kontrola rezidualnog klora na određenim točkama u mreži vodoopskrbnog sustava radi provjere uspješnosti dezinfekcije. Rezultati analize vode daju uvid u stanje kvalitete i ispravnosti

vode za piće, pa se na osnovu tih rezultata poduzimaju i određene mjere u otklanjanju eventualnih nedostataka.

3.2.4. Otpadne vode

Nema formalnog općinskog sustava prikupljanja otpadnih voda u Širokom Brijegu niti postoje postrojenja za tretiranje otpadnih voda iz grada. Kućanski, institucijski i poslovni posjedi u gradu uglavnom koriste septičke jame ili ponekad izravno ispuštaju odvode u tlo. Zbog propusnosti tla na području Širokog Brijega curenje iz septičkih jama može brzo doći do podzemnih voda koje teku do izvora ili rijeka. Ne postoji sustavno uređen način pražnjenja septičkih jama, te se za ove potrebe angažiraju privatni poduzetnici.

Općina Široki Brijeg započela je realizaciju Projekta izgradnje pročistača otpadnih voda za 10000 ES (ekvivalentnih stanovnika) koji bi bio dostatan za cijelo urbano područje, odnosno grad i prigradska naselja. Projekt se realizira robnim kreditom i ugovoren je po sustavu „ključ u ruke“ 2006. godine. Nakon ozbiljnih problema i dugog zastoja u provedbi, projekt bi trebao biti nastavljen i realiziran narednom periodu. Istovremeno je Općina započela realizaciju Projekta izgradnje glavnih kanalizacijskih kolektora (pet) koji obuhvaćaju Grad i prigradska naselja s kreditnim sredstvima od EIB-a i grant sredstvima iz IPA-fonda. Sada je u tijeku izrada tenderske dokumentacije za izvođenje radova na dijelu kolektora „B“ (obuhvaća najkritičniji središnji dio Grada) i to će se raditi sukcesivno po pojedinim kolektorima (odnosno fazama). J.P. Vodovod i kanalizacija je javni poslovni subjekt koji će upravljati sustavom odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda. Čim se izgradi pročistač otpadnih voda, u funkciju se može staviti do sada izgrađena kanalizacijska mreže (sada završava u rijeci), a pripreme za to treba izvršiti J.P. Vodovod i kanalizacija. Realizacijom ova dva projekta će se stvoriti mogućnosti za prikupljanje i pravilan tretman otpadnih voda a to će imati za posljedicu smanjenje zagađivanja tla i očuvanje vodotoka rijeke Lištice kao prirodnog recipijenta i poboljšanje kvaliteta življenja građana u pogledu sanitarnih uvjeta.

3.3. Upravljanje tlom i prostorom

Zakoni koji reguliraju ovu oblast su Zakon o zaštiti okoliša i Zakon o zaštiti prirode, Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine kao i niz drugih zakona i akata kao što su Zakon o prostornom uređenju („Narodne novine ŽZH” 4/99, 15/01 i 10/03), Zakon o građenju („Narodne novine ŽZH” broj: 4/99, 15/01 i 10/03), Zakon o zaštiti okoliša, prirode, zraka i voda („Službene novine FBiH” broj: 33/03, 38/09), Pravilnik o pogonima i postrojenjima za koje je obvezna procjena utjecaja na okoliš i pogonima i postrojenjima koji mogu biti izgrađeni i pušteni u rad samo ako imaju okolišnu dozvolu („Sl. Novine FBiH” broj: 19/04) te Zakon o zaštiti okoliša ŽZH („N. novine ŽZH” broj: 5/00).

Područje općine Široki Brijeg nalazi se na karakterističnim, vrlo složenim strukturnim oblicima, koji u geotektonskom pogledu pripadaju tzv. zoni visokog krša. Osnovnu karakteristiku čine vapneničke stijene, koje se odlikuju raznim kraškim oblicima (ponori, jame, ponikve, kraška polja i dr.) i duboko usječenim dolinama povremenih bujičnih tokova. Područje Širokog Brijega se nalazi na pravcu tektonske jedinice Rakitno – Hrgud. Terene ove jedinice izgrađuju sedimenti gornjojurske, kredne i paleogenske starosti, zatim neogenske i kvartarne naslage. Izdvojeni su donjekredni sivosmeđi, dobro uslojeni vapnenci i dolomiti. Gornjokredne naslage, cenoman-turon, zastupljene su bijelim i ružičastim masivnim vapnencima s rudištima. U paleogenkim naslagama izdvajaju se liburnijski i alveolinsko-numulitni vapnenci, zatim eocenski fliš koji je zastupljen laporima, pješčenjacima, kalkarenitima i konglomeratima.

Neogenske naslage su izgrađene od lapora, pjeskovitih glina, konglomerata i pješčenjaka, a nalazimo ih u okolini Grabove Drage i Mostarskog Blata. Kvartarne nanose šljunka, pijeska i krša zasićenog vodom nalazimo na skoro svim kraškim poljima i u nanosima uz korita rijeka. Između nižih planina Varde, Gvozda, Rujna i Trtle (600-900 m n.v.) nalaze se kraške depresije Kočerinsko, Trnsko, Mokarsko i Ruževo polje te Mostarsko Blato (200-300 m n.v.). Području Širokog Brijega pripadaju karakteristični boksitonosni tereni Crne Lokve-Kidačke Njive, Resnica-Polog i Uzarići-Knešpolje. Temeljem Osnovne pedološke karte BiH, mjerila 1: 50 000, listovi Mostar 1, Mostar 2 i Prozor 3, izrađena je pedološka karta općine Široki Brijeg, mjerila 1:100 000, kao što je to prikazano na slici dole.

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

U tablici 1 vidljivo je da je na području općine ukupno izdvojeno 16. kartiranih jedinica tla, a njihov naziv i struktura te površine prikazane u navedenoj tablici.

Br. kartirane jedinice	Naziv kartirane jedinice i struktura	Površina u ha
1.	Eugley	727,90
2.	Eutric Kambisol	2424,33
3.	Fluvisol	993,21
4.	Humofluvisol	791,29
5.	Kalkokambisol	7429,68
6.	Kalkokambisol+Kalkomelanosol	2100,12
7.	Kalkokambisol+Terra Rossa+Regosol	5455,52
8.	Kalkomelanosol	3142,76

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

9.	Kalkomelanosol+Regosol	5576,89
10.	Litosol	891,86
11.	Litosol+Eutric Kambisol	156,98
12.	Litosol+Kalkomelanosol+Kalkokambisol	618,48
13.	Litosol+Kalkomelanosol+Regosol	164,53
14.	Regosol	1146,60
15.	Terra Rossa	6664,07
16.	Terra Rossa+Kalkokambisol	0,99
Ukupno		38285,19

Tablica 1: Legenda pedološke karte općine Široki Brijeg

Na području općine Široki Brijeg hidromorfna tla zauzimaju 2512,40 ha ili 6,57% od ukupne površine općine, a preostali dio čine automorfna tla, od kojih je najviše zastupljeno smeđe tlo (*Kalkokambisol*), a potom crvenica (*Terra Rossa*).

Ukupna površina općine Široki Brijeg iznosi 38.758 ha, od čega imamo:

1. neplodnog zemljišta 1 523,7 ha,
2. šumskog 25 515 ha,
3. pašnjaka 5 502 ha,
4. livada 2 150 ha,
5. vinograda 270 ha,
6. voćnjaka 81 ha,
7. oranica 3 715 ha,

Prostornim planom općine Široki Brijeg predviđeno je ukupno 12 urbanih područja koja obuhvaćaju 17 naseljenih mjesta, dok su ostala naselja ili dijelovi naselja tretiraju kao građevinska zemljišta van urbanih područja. Općina Široki Brijeg je po sustavu naselja polucentrična, zbog

cilja uravnoteženog razvoja naselja i smanjivanja razlika na relaciji „selo – grad”. Po toj koncepciji u planiranom sustavu naselja definirano je pet centralnih naselja i to:

1. Centar - naselje Široki Brijeg kao općinski centar i centar svoje gravitacione zone u što spadaju:
 - a) Urbano područje (Centar naselja, Trn, Oklaji, Lise i Pribinovići)
 - b) Gravitaciona zona – urbana područja (Dobrkovići i Pribinovići)
 - c) Građevna zemljišta van urbanih područja (Dobrkovići, Pribinovići, Trn, Mokro, Čerigaj, Turčinovići, Buhovo i Rasno)
2. Centar – Knešpolje s gravitacionom zonom
 - a) Urbano područje (Knešpolje)
 - b) Gravitaciona zona – urbano područje (Dobrič)
 - c) Građevna zemljišta van urbanih područja (Knešpolje, Donji Gradac, Dobrič, Gornji Gradac, Grabova Draga)
3. Centar - Kočerín s gravitacionim zonama
 - a) Urbano područje (Kočerín)
 - b) Gravitaciona zona – urbana područja (Privalj, Ljubotići)
 - c) Građevna zemljišta van urbanih područja (Kočerín, Privalj, Ljubotići, Crne Lokve, Gornji Mamići, Dužice)
4. Centar - Donji Crnač s gravitacijskim zonama
 - a) Urbano područje (Donji Crnač)
 - b) Gravitacijska zona – urbano područje
 - c) Građevna zemljišta van urbanih područja (Donji Crnač, Gornji Crnač, Donja Britvica, Gornja Britvica, Izbično)
5. Centar – Uzarići s gravitacijskim zonama
 - a) Urbano područje (Uzarići)
 - b) Gravitacijska zona – urbana područja (Jare, Biograci, Ljuti Dolac)
 - c) Građevna zemljišta van urbanih područja (Uzarići, Jare, Biograci, Ljuti Dolac)

Na području općine Široki Brijeg na snazi su sljedeći planski dokumenti:

1. Prostorni plan općine usvojen 1991. godine, sa rokom važenja do 2000. godine, koji je produžen do donošenja Prostornog plana ŽZH ("Sl. Glasnik općine" broj: 3/91)
2. Generalni urbanistički plan sa svojim izmjenama i dopunama ("Sl. Glasnik općine" broj: 3/00, 6/05 i 9/10),
3. Detaljni plan uređenja gradskog naselja "Vrace" ("Sl. glasnik općine" broj: 7/07),
4. Detaljni plan uređenja gospodarske zone "Trn" ("Sl. glasnik općine" broj: 1/11),

3.4. Upravljanje šumskim resursima

Oblast upravljanja šumskim resursima u općini Široki Brijeg je regulirana Uredbom o šumama (Sl.novine FBiH br.83/09), Uredbom o izmjenama i dopunama Uredbe o šumama (Sl.novine FBiH br.26/10), Uredbom o izmjenama Uredbe o šumama (Sl.novine FBiH br.38/10) i Naputkom o načinu obračunavanja, rokovima i postupku plaćanja naknada za zaštitu i unapređenje šuma (Sl.novine FBiH br.44/10). Vlada Federacije BiH može na zahtjev vlade županije ili općine Široki Brijeg uz elaborat i pribavljeno mišljenje županijske uprave, a na prijedlog Federalnog ministarstva, dijelove državnih šumskih zemljišta nepogodnih za pošumljavanje izdvojiti iz šumsko-gospodarskog područja i prenijeti u vlasništvo općini na korištenje u druge svrhe koje daju veću trajnu korist.

Šumama na području općine se gospodari po odredbama šumsko-gospodarske osnove, godišnjeg plana gospodarenja i projekta za izvođenje. Šumsko-gospodarska osnova za državne šume se donosi za šume u granicama jednog šumsko-gospodarskog područja, a za privatne šume se donosi jedinstvena osnova za sve šume općine. Šumsko-gospodarska osnova se izrađuje za period od deset godina i njene odredbe su obvezujuće.

Naknada za korištenje državnih šuma se obračunava od prihoda od drveta računajući cijenu drveta na panju i prihoda ostvarenog od nedržavnih šumskih proizvoda i uplaćuje se u sljedećim iznosima:

- a) 1,0 % na posebni racun Proračuna Federacije;
- b) 1,0 % na posebni račun proračuna Županije;

c) 5,0 % na namjenski račun općine na čijem teritoriju se ostvaruje prihod.

Šumama i šumskim zemljištima u državnom vlasništvu na području općine Široki Brijeg gospodari „Šumsko-gospodarsko društvo Županije Zapadnohercegovačke“ d.o.o. Posušje. Ovo Društvo gospodari šumama i šumskim zemljištima u državnom vlasništvu na cijelom području Županije Zapadnohercegovačke. Društvo je osnovano Odlukom Skupštine Županije Zapadnohercegovačke broj:01-VII-165/03, od 28.10.2003., a upisano u Registar Županijskog suda Široki Brijeg 29.01.2004. pod brojem:U/I-00862/03. Društvo gospodari šumama i šumskim zemljištima u državnom vlasništvu na području Županije Zapadnohercegovačke temeljem Ugovora broj:01-100/09 od 16.04.2009. godine, potpisanog između Društva i Ministarstva gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke.

3.5. Upravljanje otpadom

Obveze Općine su pridržavati se sljedećih navedenih Zakona i provedbenih propisa: Zakon o komunalnom gospodarstvu ("Narodne novine ŽZH", broj: 14/00,7/03), Odluka o komunalnom redu ("Službeni glasnik općine Široki Brijeg" broj:4/00), Zakon o upravljanju otpadom ("Službene novine FBiH", broj:33/03,72/09), Pravilnik o kategorijama otpada sa listama ("Službene novine FBiH", broj:9/05), Pravilnik o izdavanju dozvole za aktivnosti male privrede u upravljanju otpadom ("Službene novine FBiH", broj: 9/05), Pravilnik o potrebnim uvjetima za prijenos obaveza sa proizvođača i prodavača na operatera sistema za prikupljanje otpada ("Službene novine FBiH", broj:9/05), Pravilnik koji određuje postupanje sa opasnim otpadom koji se ne nalazi na listi otpada ili čiji je sadržaj nepoznat ("Službene novine FBiH", broj:33/03), Pravilnik o sadržaju plana prilagođavanja upravljanja otpadom za postojeća postrojenja za tretman ili odlaganje otpada i aktivnostima koje poduzima nadležni organ ("Službene novine FBiH", broj:9/05), Uredba o financijskim i drugim garancijama za pokrivanje troškova rizika od mogućih šteta, čišćenje i postupke nakon zatvaranja odlagališta ("Službene novine FBiH", broj:39/06), Uredba o selektivnom prikupljanju, pakovanju i označavanju otpada ("Službene novine FBiH", broj:38/06), Pravilnik o životinjskom otpadu i drugim neopasnim materijalima prirodnog podrijetla koji se mogu koristiti u poljoprivredne svrhe ("Službene novine FBiH", broj:8/08), Pravilnik o obrascu, sadržaju i postupku obavješćavanja o važnim karakteristikama

proizvoda i ambalaže od strane proizvođača ("Službene novine FBiH", broj:8/08), Pravilnik o upravljanju medicinskim otpadom ("Službene novine FBiH", broj:77/08) i Pravilnik o upravljanju ambalažom i ambalažnim otpadom ("Službene novine FBiH", broj:83/10).

3.5.1. Komunalni kruti otpad

Prikupljanje i odvoz komunalnog otpada na području općine Široki Brijeg obavlja Javno komunalno poduzeće "Čistoća" d.o.o.. Općina je u osnivač ovog poduzeća. Dnevno se prikupi oko 20 tona nerazvrstanog komunalnog otpada i odvozi kamionima na deponiju "Uborak" u Mostaru. Deponija "Uborak" trenutno se proširuje te će zadovoljavati sve potrebne okolišne zahtjeve i ima okolišnu dozvolu. Udaljenost deponije je 25km od općine Široki Brijeg što povećava troškove transporta. Općina nema izgrađene pretovarne stanice s reciklažnim centrom. Cijena zbrinjavanja komunalnog otpada je 16,01 KM mjesečno po domaćinstvu, dok je za socijalne kategorije niža i iznosi 11,00 KM. Cijena odlaganja komunalnog otpada na deponiji "Uborak" je oko 40 KM po toni što plaća Općina iz proračuna. Trajna sigurnost za korištenje ove deponije nije uspostavljena jer nije formirana regija i nisu potpisani međuopćinski sporazumi.

Količina komunalnog otpada koja se prikupila i odložila u 2010. godini je oko 5200 tona. Servisom prikupljanja komunalnog otpada obuhvaćeno je oko 65% stanovništva općine Široki Brijeg. To je razlog što se pojavljuju divlji deponiji na širem području Općine. Naplativost usluge zbrinjavanja komunalnog otpada je oko 75%.

Na području općine je postavljeno osam zelenih otoka za odvojeno prikupljanje papira, stakla i PET ambalaže koji se povremeno prazne od strane privatne tvrke "Duga"d.o.o. Biograci i to najviše papir. Nema dovoljno interesa za reciklažu jer nisu uvedeni ekonomski instrumenti koji bi ovu djelatnost učinili isplativom. Nedostaju propisi koji bi bili podloga za razvoj selektivnog prikupljanja otpada.

3.5.2. Medicinski, građevni, opasni i ostali otpad

Medicinski otpad potječe iz Doma zdravlja Široki Brijeg i drugih privatnih medicinskih ordinacija. Medicinski otpad se ne razdvaja na opasni i neopasni, nisu provedene mjere za

rukovanje, transport i konačno zbrinjavanje. Kasni se s primjenom Pravilnika o upravljanju medicinskim otpadom kojim su obuhvaćene sve zdravstvene ustanove. Ovaj otpad obično završava zajedno s komunalnim na deponiji.

Građevinski otpad potiče od ruševina, rekonstrukcije i izgradnje novih objekata. Procjene količina ovog otpada na području općine Široki Brijeg ne postoje. Ovaj otpadni materijal bi se mogao u velikoj mjeri sortirati na mjestu nastajanja i reciklirati da bi se dobile zamjene za agregatne materijale, što bi očuvalo sirovinske resurse i budući kapacitet deponija. Troškovi za preradu ovog otpada su znatni u najvećoj mjeri zbog cijene postrojenja za mljevenje i granulaciju. Tek istraživanjem potencijalnih količina ovog otpada moguće je procijeniti potencijalna tehnička pitanja i stvarnu ekonomsku izvodljivost. Potrebno je planirati deponiju za građevinski otpad.

Nema uspostavljenog sustava prikupljanja opasnog otpada iz domaćinstava i uslužnih djelatnosti. Baterije, boje, lakovi, živine žarulje, ambalaža od kemikalija, ambalaža od pesticida, otpadna ulja i drugi opasni otpad završavaju uglavnom na deponijima. Dio industrijskog opasnog otpada se posebno skladišti i zbrinjava putem ovlaštenih skupljača. Nije organizirano posebno prikupljanje organskog biorazgradivog otpada koji bi se mogao kompostiranjem pretvoriti u vrijednu sirovinu (otpad od zelenih površina, ostaci hrane, poljoprivredni otpad i dr.). Električni i elektronički otpad se prikuplja sporadično od tvrtki koje su ovlaštene. Veliki dio ovog otpada završi divljim odlagalištima ili kao dio komunalnog otpada.

3.6. Zaštita prirodne i kulturno-povijesne baštine

Bosna i Hercegovina nema zakon o zaštiti i očuvanju kulturne i povijesne baštine na državnoj razini. Donošenjem zakona o zaštiti i očuvanju kulturne i povijesne baštine Bosne i Hercegovine treba osigurati da pravni okvir bude u skladu s međunarodnim standardima, propisima Vijeća Europe i Europske unije i sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Na nivou Federacije BiH vrijedi Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnog, povijesnog i prirodnog naslijeđa iz 1985., dopunjen 1987., 1993. i 1994. godine, s kojim nije usklađen Zakon Zapadnohercegovačke županije. Zapadnohercegovačka županija je usvojila Zakon o zaštiti i korištenju kulturno – povijesne i prirodne baštine („Narodne novine ŽZH“, 6/99) na sjednici Skupštine Županije Zapadnohercegovačke, 25. lipnja 1999 godine. Ovaj zakon bi trebalo

uskladiti sa odredbama Federalnog zakona. Za prekršitelje su propisane kazne u iznosu od 500 – 10000 KM, ovisno o težini prekršaja. Na temelju ovog Zakona nisu pokrenute nikakve daljnje aktivnosti na valorizaciji, kategorizaciji i verifikaciji spomenika, niti su sankcionirani prekršitelji Zakona. Prije Domovinskog rata 1990. god. SR BiH je imala Republički zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, kao i više regionalnih, veliki broj muzeja, instituta i drugih znanstveno-istraživačkih središta.

3.6.1. Kulturno-povijesno naslijeđe

Široki Brijeg ima bogatu graditeljsku sakralnu baštinu koja još uvijek čeka na valorizaciju i na potrebu njena istraživanja i odgovarajuće zaštite. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika na teritoriju ŽZH, proglasila je samo Franjevački samostan i crkvu nacionalnim spomenikom, dok su ostala četiri na Privremenoj listi nacionalnih spomenika.

Slika 3. Franjevački samostan i Crkva u Širokom Brijegu

Franjevački samostan i crkva – kao graditeljska cjelina – stavljeni su pod zaštitu kao Nacionalni spomenik. U sklopu franjevačkog samostana smještene su vrijedne arheološke, numizmatičke, etnološke i umjetničke zbirke.

Na privremenoj listi Nacionalnih spomenika nalaze se Crkva sv. Ane u Ljutom Docu i Crkva sv. Petra i Pavla na Kočerinu te dvije nekropole stećaka u Mokrom, Barevište i Jelinak.

Kočerinska ploča, kamena ploča s natpisom pisanim bosančicom, postavljena je na glavnom ulazu u župni ured na Kočerinu. Donesena je s Kočerinskog polja sa stećka Vignja Miloševića i potječe iz XV. stoljeća. Na privremenoj listi se nalaze i nekropole stećaka u Mokrom, Barevište - nekropola sa 13 stećaka i Jelinak – nekropola sa 11 stećaka. Nekropola u Barevištu predstavlja jednu od najljepših srednjovjekovnih nekropola u bližoj okolini Širokog Brijega, koja se odlikuje masivnošću i bogatom ornamentikom. Stećak s natpisom – Vitkov stećak, prenesen je u Zemaljski muzej u Sarajevu. Nekropola Jelinak se nalazi 80 m južno od Barevišta. Svi stećci ove nekropole su grube i primitivne obrade i nejasnih oblika što odaje podređen položaj u društvu onih koji su tu pokopani. Pretpostavka je da se radi o jednoj jedinstvenoj nekropoli, samo što su pripadnici nižeg staleža pokopani malo dalje od glavnog dijela nekropole. Veliki broj nekropola na širem području Širokog Brijega upućuje na to da je ovo područje bilo dosta naseljeno u srednjem vijeku. Najnastanjenije je bilo područje od Šarampova do Donjeg Graca, u kojem je nekropola sa više od sto stećaka. Veliki broj arheoloških lokaliteta nije registriran u Arheološkom leksikonu BiH, ali nažalost i oni registrirani nisu u potpunosti istraženi, niti podliježu odgovarajućoj zaštiti. Točan broj stećaka ne može se sa sigurnošću utvrditi, jer su neki nepregledani (zatrpani zemljom, potonuli, zarasli u šikaru i sl.). Ljudski nemar, nepovoljne prirodne i druge okolnosti pridonijeli su nestanku mnogih (razbijanje zbog stvaranja obradivog zemljišta, gradnje putova, podizanja zidova i sl.) . Nužno je educirati ljude o značaju i važnosti stećaka kao kulturnog naslijeđa.

Šire područje Općine obiluje pretpovjesnim utvrđenim naseljima (gradine), njima pripadajućim grobljima (gomile), kasnoantičkim utverdama, crkvinama, srednjovjekovnim gradovima, te brojnim nekropolama stećaka. Prema Arheološkom leksikonu BiH na ovom području je registrirano više od pedeset prapovijesnih gradina (ilirske utvrde, zidane bez maltera) i grobnih gomila u Biograca, Buhovu, Crnču, Crnim Lokvama, Čerigaju, Dobriču, Dobrkovićima, Dužicama, Grabovoj Dragi, Izbičnu, Jarama, Knešpolju, Kočerinu, Ljubotićima, Ljutom Docu, Mokrom, Podvraniću, Privalju, Provu, Rasnu, Rujnu, Širokom Brijegu, Turčinovićima i Uzarićima. U Arheološkom leksikonu BiH zabilježeni su i lokaliteti crkvina na području Biograca, Buhova, Mokrog i G. Mamića, dok je prema usmenoj predaji taj broj znatno veći.

U naselju Podgradina (Mokro) pronađeni su ostatci ranokršćanske bazilike iz V. stoljeća, izvršena su djelomična iskopavanja, a krajem 90.-ih godina prošlog stoljeća završena su istraživanja i započeta je konzervacija. Unutar bazilike otkriveni su grobovi. Bazilika je dobrim dijelom uništena, jer se iz ruševina kamenom opskrbljivalo okolno pučanstvo za izgradnju kuća, a središnjim dijelom je prolazio seoski put. Pojedini sitni predmeti, nakon istraživanja smješteni su u spremišta Zemaljskog muzeja u Sarajevu pod čijim su patronatom ova istraživanja i provedena, te Muzeja Hercegovine u Mostaru i Franjevačkog samostana u Širokom Brijegu. Bizantski car – pisac Konstantin VII. Porfirogenet je spomenuo Mokriskik, srednjovjekovni grad, među rijetkim naseljenim gradovima Zahumljana. Dijelovi građevina (tri manje stambene zgrade i zdenac) zidani obrađenim kamenom, bez žbuke, svjedoče o životu Ilira na ovom području, obzirom na način gradnje. Ispod Mokriskika su, već spomenuti ostatci ranokršćanske bazilike iz V. stoljeća. Gradina ili Borak je manje srednjovjekovno utvrđenje smješteno na uzvisini, na teško pristupačnom mjestu, blizu više izvora po kojima je i dobilo ime. Ime grada je još uvijek nepoznato, a ime Gradina ili još češće Borak potječe od lokalnog stanovništva. Sustavno arheološko iskopanje je izvođeno 1975. i 1976. godine. U sjeveroistočnom dijelu Dobriča, koji je na granici između Mostara i Širokog Brijega je najveće ilirsko utvrđenje – Zvonigrad, a ovo je područje osobito bogato pretpovijesnim grobnim gomilama i gradinama. Prostornim planom je bilo predviđeno zaštititi veliki broj spomenika nad kojima je potrebno provesti predviđenu proceduru valorizacije, kategorizacije i verifikacije.

3.6.2. Prirodna baština

Vrelo Lištice Borak i Pravčeva pećina su zaštićeni kao geomorfološki spomenici prirode, Zakonom o prirodnom i kulturno – historijskom naslijeđu SR BiH. Ta područja su, na žalost, zbog nepostojanja strategije za uspostavu sustava zaštićenih područja na razini države, zanemarena i nedovoljno zaštićena. Zbog zaštite slivnih područja izvorišta Lištice od svih oblika zagađenja i štetnih utjecaja, koji mogu nepovoljno utjecati na zdravstvenu ispravnost vode za piće ili na izdašnost izvorišta, neophodno je uspostaviti odgovarajuće mjere i režime zaštite. Intenzivan urbani razvitak ovog područja, razvoj putne mreže i nekontrolirana izgradnja na području sliva izvorišta, nameće potrebu poduzimanja mjera kojima bi se osigurala zaštita

podzemnih voda. Nužno je točno definirati granice zaštitnih zona s propisanim ograničenjima i dopuštenim aktivnostima.

Park šuma Vrelo je prirodni resurs koji treba posebnim detaljnim planom urediti i definirati sadržaje. Šumska područja na teritoriju općine su uglavnom na području Gvozda, Trtala, u Uzarićima, Biograticima, Puringaju, Njivicama i Grabovini. Velike površine zemljišta na kojima se nekada nalazila šumska vegetacija su degradirana intenzivnom sječom. Isto najveći dio prostora čine degradirane šume i šikare koje treba intenzivno pošumljavati radi sprečavanja krša i utjecaja erozije. Borova šuma i šumski kompleks na Puringaju – najveći dio šumskih površina je uništen na uštrb građevinskog zemljišta, velikim dijelom iskrčen, te bespravnom gradnjom uništen. Zelene površine koje su trebale biti zaštićene su nepovratno nestale! Trebalo bi zaštititi i rekonstruirati barem dio tog vrijednog krajobraznog elementa. Šumsko područje „Grabovina“ – veliki dio šume je posječen zbog gradnje gradske mrtvačnice, čija je lokacija u neposrednoj blizini škole. Ostatak područja, nažalost, služi za odlaganje kućnog otpada nesavjesnih građana. Šumsko područje Grabovina je jednim dijelom uništeno u požaru prije dvije godine, a ništa se ne poduzima na obnavljanju opožarenog područja. Park-šuma Vrelo Borak je prirodni resurs kojeg je nužno staviti pod posebnu zaštitu, obzirom na izvorište s kojeg se opskrbljuje vodom šire područje Općine.

Matanović i fratarski benat – to područje izuzetne ljepote, nekad je služilo kao kupalište, a sada je također pretvoreno u divlji deponij. To je rezultiralo pomorom endemične vrste mekousne pastrmke i riječnog raka, koji su prirodni indikatori čistoće vode.

3.6.3. Endemične, ugrožene i prorijeđene biljne i životinjske vrste

Bosna i Hercegovina je jedna od rijetkih zemalja u Europi koja nema Popis biljaka, životinja i gljiva, a jedina je u Evropi koja nema Crvenu knjigu, niti pripremljenu i evaluiranu „crvenu listu“. Trenutno jedino posjeduje samo Popis rijetkih, ugroženih i endemičnih vrsta (Šilić, 1996., prema/IUCN 1983., 1994.). U Federaciji nisu uspostavljene stručne institucije koje se bave prirodnom baštinom, te razvojem zakonodavnog i institucionalnog okvira za održivo upravljanje njima. Zapadnohercegovačka županija je usvojila Zakon o zaštiti i korištenju kulturno – povijesne i prirodne baštine („Narodne novine ŽZH“, 6/99). Na teritoriju Općine postoji više endemičnih, reliktnih i ugroženih vrsta. Najpoznatije su: hercegovački zvončić (*Campanula*

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

hercegovina), uskolisno krško zvonice (*Edraianthus tenuifolius*), hercegovački kukurijek (*Helleborus hercegovinus*), kozja krv (*Lonicera barbasiana*), ilirski kozlinac (*Astragalus illiricus*), hercegovačka lazarkinja (*Aspenula hercegovina*), kao i tilovina (*Petteria ramentacea*). Od rijetkih i ugroženih vrsta bitno je spomenuti običnu kockavicu (*Frittilaria meleagris*), visibabu (*Galanthus nivalis*), šafran (*Crocus neapolitanus*), divlju gladiolu (*Gladiolus illiricus*), te sve vrste porodice kaćuna (*Orchidaceae*).

Zaštitom bi trebalo obuhvatiti sljedeće životinje: vuk (*Canis lupus*), ris (*Lynx lynx*), kuna zlatica (*Martes martes*), vjeeverica (*Sciurus vulgaris*), ptice pjevice, ptice močvarice, orao štekavac (*Haliaeetus albicilla*), sljepić (*Anguis fragilis*), smeđa žaba (*Rana sp.*), obični jelenak (*Lucanus cervus*), šumski mrav (*Formica rufa*), neke vrste leptira, lastin rep (*Papilio machaon*), zbog sve veće prorijeđenosti, te veliki broj ptica pjevica i ptica korisnih za poljoprivredu i šumarstvo. U izvorištu Borak obitava endemična vrsta tulara *Drusus ramae*. U rijeci Lištici se može pronaći autohtona vrsta pastrve (*Salmo sp.*), koja je na žalost prorijeđena zbog pretjeranog izlova, unosa alohtonih vrsta potočne i kalifornijske pastrve, ali i onečišćenja vode. Riječni rak (*Astacus astacus*) duže vrijeme nije primijećen u fauni rijeke.

3.7. Gospodarstvo i okoliš

Zbog ograničene nadležnosti Općine u rješavanju poslova iz oblasti gospodarstva, Općina je nadležna samo za poslove registracije samostalnih radnji i djelatnosti, izdavanje odobrenja te utvrđivanje minimalno-tehničkih uvjeta za poslovne prostore. Na području općine Široki Brijeg prema podacima iz Strategije razvitka Općine Široki Brijeg za razdoblje 2006. – 2015., registrirano je 437 gospodarskih društava. Broj samostalnih djelatnosti odnosno obrta se kreće oko 450, a od toga samostalnih trgovačkih radnji 130, samostalnih ugostiteljskih radnji 120, a ostalo otpada na samostalne zanatske djelatnosti. 95% aktivnih poduzeća ima manje od 50 uposlenih, što govori o tome da prevladavaju mala i srednja poduzeća. U strukturi poduzeća po djelatnosti izrazito je mali broj poslovnih subjekata u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, prehrambenoj industriji i turizmu.

3.7.1. Industrija općine Široki Brijeg

U oblasti industrijske proizvodnje na području Općine značajnije su zastupljene mesna industrija i metaloprerađivačka industrija, a nešto manje proizvodnja obuće, proizvodnja građevinskih proizvoda i obrada kamena, proizvodnja izolacijskih materijala, proizvodnja elektro-sklopova i elektro -kabela, grafičke djelatnosti i sl. Budući da proizvodnja metala i proizvoda od metala bilježi kontinuiran rast za očekivati je u bliskoj budućnosti daljnja ulaganja u ovoj industrijskoj oblasti, što je usko vezano za proširenje postojećih i izgradnju novih industrijskih zona. Kod izgradnje novih industrijskih kapaciteta potrebno je voditi računa da se ne naruši ekološki sustav na ovom području što znači da se maksimalna pažnja mora posvetiti zaštiti okoliša

3.7.2. Poljoprivreda

Poljoprivredna proizvodnja na području općine Široki Brijeg je najvećim djelom svedena na proizvodnju za vlastite potrebe na okućnicama i manjim dijelom na oranicama. Proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za tržište je vrlo mala, a odnosi se prije svega na vinogradarsku proizvodnju i manji dio na proizvodnju povrća i cvijeća a vrlo mali na stočarstvo i proizvodnju mlijeka. Od ukupno 3707 ha obradivog zemljišta obrađuje se 1492 ha što je 60% od ukupno obradivog zemljišta. Pojavom novog načina gospodarenja i poslovanja – tržišnog gospodarstva, stvaranje slobodnog tržišta dovelo je do ekspanzije poduzeća koja se bave uvozom svih vrsta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Primarni uvjet za pokretanje poljoprivredne proizvodnje na tržišnim osnovama je funkcionalni državni sustav u svim oblastima kroz koji bi se definirao status robnih i poljoprivrednih proizvođača. Općina Široki Brijeg je uz pomoć nadležnog Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva pristupila sistemu registracije i održavanja podataka poljoprivrednih gospodarstava i klijenata, koji je usklađen na čitavom području BiH. Do sada je u registar upisano 343 poljoprivrednih gospodarstava i klijenata.

Uz sve gore navedeno, razvitkom poljoprivrede i izgradnjom potrebne komunalne infrastrukture zaustavio bi se primjetan trend migracije pučanstva iz ruralnih u urbano područje općine.

3.7.3. Turizam

Turistički potencijali općine Široki Brijeg općenito su vrlo malo iskorišteni. Općina Široki Brijeg ima veliki turistički potencijal, budući da se suvremeni turizam bazira na prirodnom i ekološki čistom okruženju kao što je uže i šire područje naše općine. Općina Široki Brijeg ima vrlo povoljan geostrateški položaj zbog blizine Jadranskog mora, svetišta u Međugorju, Parka prirode Blidinje, i blizine Mostarskog aerodroma. Uz navedeno, Široki Brijeg ima veliki broj kulturno povijesnih znamenitosti, arheoloških nalazišta i spomenika (pretpovijesne gomile, ostaci antičkog grada Mokriskika, ruševine srednjevjekovnog grada u Borku, brojne nekropole stećaka) koji svjedoče o ranom naseljavanju ovog kraja i kontinuiranom življenju na ovom prostoru.

3.7.4. Rudarstvo

Na području Općine Široki Brijeg postoje značajna nalazišta boksitne rude, koja se ovdje eksploatira još od tridesetih godina prošlog stoljeća, a prema procjenama do sada je ukupno eksploatirano 5 do 5,5 milijuna tona izuzetno kvalitetnog boksita. Proizvodnja je u osamdesetim godinama bila prosječno oko 100 tisuća tona godišnje, a poduzeće je upošljavalo oko 250 radnika. Danas je u poduzeću uposleno 46 djelatnika, a proizvodi se 20 do 25 tisuća tona godišnje s perspektivom daljnjeg povećanja proizvodnje i broja uposlenih. Uskoro se planira započeti eksploatacija u ispitanim ležištima Lakat i Ivanj Draga (cca 150 tisuća tona), a istražene su i rezerve rude za daljnjih 300 do 350 tisuća tona. Prema okvirnim podacima pretpostavlja se da je na području Općine još oko 60 % neistraženih nalazišta samo u plitkim horizontima. Sve to ukazuje na vrlo velik potencijal ove djelatnosti u budućnosti, pa bi stoga eksploatacija boksitne rude trebala biti uključena u strategiju razvitka općine kao perspektivna i profitabilna. U općini imamo značajne kapacitete za prerađivanje kamena koji sada uglavnom prerađuju uvozni kamen sa izuzetkom pojedinaca koji su počeli sa eksploatacijom u vlastitim kamenolomima koje su sami istraživali. Ovdje je jako veliki problem što u našoj općini nisu istražena ležišta A-G kamena, pa se i zbog tih razloga domaći kamen malo koristi. Značajno je ustvrditi da se u ovoj proizvodnoj djelatnosti može zaokružiti cjeloviti proces proizvodnje od sirovine do gotovog proizvoda gdje bi se mogao uposliti značajan broj radnika, a proizvodnja bi imala osigurano tržište.

3.8. Rezime stanja okoliša općine Široki Brijeg

Prostor općine Široki Brijeg, sa svojim specifičnim krajolikom, mnogim fenomenima krša, biološkom raznolikošću, mnogim izvoristima i rijekom Lišticom, daje mogućnost za kvalitetan i zdrav život i otvara preduvjete za razvitak turizma, lova i ribolova i drugih sportskih i rekreacijskih djelatnosti. Prostornim i Urbanističkim planom djelomično su stavljeni pod zaštitu dijelovi prirode koje je potrebno zaštititi. Posebno važan resurs je izvoriste pitke vode rijeke Lištice (vrela „Borak“) sa neposrednom okolinom, kao i korito rijeke Lištice, koga treba posebnim detaljnim planom urediti i definirati sadržaje. Pod zaštitu su stavljeni i drugi vodotoci i izvorista, s tim da je potrebno vršiti zaštitu i monitoring svih hidroloških oblika površinskog i podzemnog oticanja voda na teritoriju općine, pogotovu zato što su izrazito kraškog oblika, a sve sa ciljem da se očuva vodni resurs kao izvor života.

Općina Široki Brijeg nema sustavno riješeno upravljanje i gospodarenje otpadom, pa se javljaju divlja odlagališta, koja imaju negativan utjecaj na okoliš. Nesanitarno odlaganje otpada predstavlja veliku opasnost za izvorista pitke vode, zdravlje ljudi, tlo i prirodni okoliš. Komunalni otpad trenutno se deponira na sanitarnu deponiju „Uborak“ u Mostaru.

Pored navedenog, bitan negativan utjecaj na tlo i podzemne vode ima veliki broj septičkih vodopropusnih jama, praonice auta, odlaganja klaoničkog otpada (koji je najveći u slivu Ugrovače, gdje su locirane najveće klaonice u susjednoj općini), te industrijski otpad.

Iz gore inavedenog vidljivo je da je prioritet u razvoju općine izgradnja kanalizacijskog sustava sa pročištačem otpadnih voda. S tim u vezi, može se istaći da Općina sada posjeduje Idejni projekt kanalizacijskog sustava na urbanom području općine Široki Brijeg, te izvedbeni projekt kolektora „B“ (od ulice Njivice - mala škola u ulici S. Radića do kolektora na Bentu). Sam pročištač je u fazi izvedbe glavnog projekta, kojeg sukladno ugovoru radi tvrtka iz Španjolske, gdje se očekuje realizacija ovog projekta kapaciteta 10,000 EBS u I fazi. Općina Široki Brijeg mora imati za cilj očuvati okoliš i trasirati put održivog razvitka. To se i provodi dijelom putem Službe za prostorno uređenje i zaštitu okoliša, primjenjujući zakonsku regulativu, kako federalnu tako i županijsku. Također se mogu istaći i ekološke udrugu koje svojim aktivnostima doprinose poboljšanju stanja u okolišu. Međutim, tijekom izrade ovog dokumenta, u praksi se pokazalo da

su građani općine Široki Brijeg poprilično inertni i pasivni kada je u pitanju zaštita okoliša i podnošenje prijedloga projekata za LEAP.

Upravljanje otpadom na području općine Široki Brijeg nosi sa sobom veliki broj neriješenih problema. Federalnom strategijom upravljanja otpadom postavljene su osnovne smjernice kojih bi se općina Široki Brijeg trebala pridržavati kako bi se dostigli europski standardi upravljanja otpadom. U izradi je i Federalni plan upravljanja otpadom koji bi trebao ostvariti regionalni princip u upravljanju otpadom. Usvojena je i Federalna strategija zaštite okoliša 2008-2018. Koncesiju za komunalne djelatnosti u što spada prikupljanje komunalnog otpada dodjeljuje općinsko vijeće pravnoj ili fizičkoj osobi registriranoj za obavljanje te djelatnosti. Osnovne karakteristike suvremenog efikasnog sistema upravljanja komunalnim otpadom obuhvaćaju niz mjera za unapređenje kao što su sprječavanje nastanka otpada na izvoru, odvojeno sakupljanje, reciklaža ili druge metode ponovnog dobivanja materijala iz otpada i pouzdano i ekološki održivo njegovo konačno zbrinjavanje.

Zbog zaštite slivnih područja izvorišta Lištice od svih oblika zagađenja i štetnih utjecaja, koji mogu nepovoljno na utjecati zdravstvenu ispravnost vode za piće ili na izdašnost izvorišta, neophodno je uspostaviti odgovarajuće mjere i režime zaštite. Intenzivan urbani razvoj ovog područja, razvoj putne mreže i nekontrolirana izgradnja na području sliva izvorišta, nameće potrebu poduzimanja mjera kojima bi se osigurala zaštita podzemnih voda. Nužno je točno definirati granice zaštitnih zona s propisanim ograničenjima i dopuštenim aktivnostima.

Osim toga nužno je uspostavljanje stručnih savjetodavnih službi i agencija bez čijeg nadzora i certificiranja nema poljoprivrednog proizvoda koji može na tržište. Isto tako nužno je i poticanje osnivanja zadruga poljoprivrednih proizvođača.

3.9. Rezultati ankete o stanju okoliša općine Široki Brijeg

Pri izradi Ankete definiran je i predmet istraživanja kao utvrđivanje ocjena, mišljenja i stavova građana o tri grupe pitanja:

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

- Ocjene i mišljenja o tome koji su najvažniji ekološki problemi općine, njihovi uzroci, izvori i posljedice, glavni zagađivači, utjecaj na kvalitet života građana, mogućnosti i vremenski raspon rješavanja,
- Ocjene i mišljenja o tome koje ekološke probleme treba u Širokom Brijegu hitno rješavati te tko je najodgovorniji za stanje okoliša, kao i viziju razvoja lokalne zajednice u narednom periodu,
- Ocjene i stavovi u sudjelovanju javnosti u rješavanju problema zaštite okoliša, a prije svega poznavanje materije od strane pučanstva.

Kao polazni i osnovni instrument za realizaciju istraživanja stavova građana općine Široki Brijeg izabrana je anketa. Anketni listić urađen je od strane Zlatana Musića, GAP konzultanta uz pomoć radne grupe za izradu LEAP-a. Anketni listić je distribuiran u 350 upitnika u gradska, prigradska i ruralna područja a popunjeno je 260 anketa (1% ukupnog procijenjenog broja stanovnika općine Široki Brijeg).

Anketom je obuhvaćeno 55% gradskog stanovništva i 45% stanovnika ruralnog područja.

Anketirano je 61,54 % muškaraca i 38,46% žena.

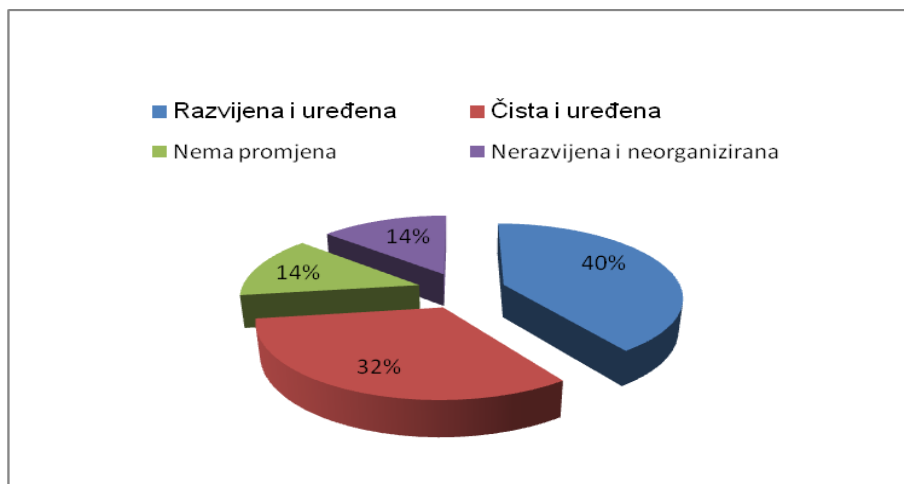
Prema stupnju izobrazbe, 58,46% je srednje stručne spreme, 31,15% sa višom ili visokom stručnom spremom a 22 anketirana građana ili 8,46 % imaju osnovno obrazovanje.

Na pitanje „*Kakvo je po Vašem mišljenju trenutno stanje okoliša u općini?*“, dobili smo očekivane rezultate koji se predstavljaju u grafikonu 1.

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

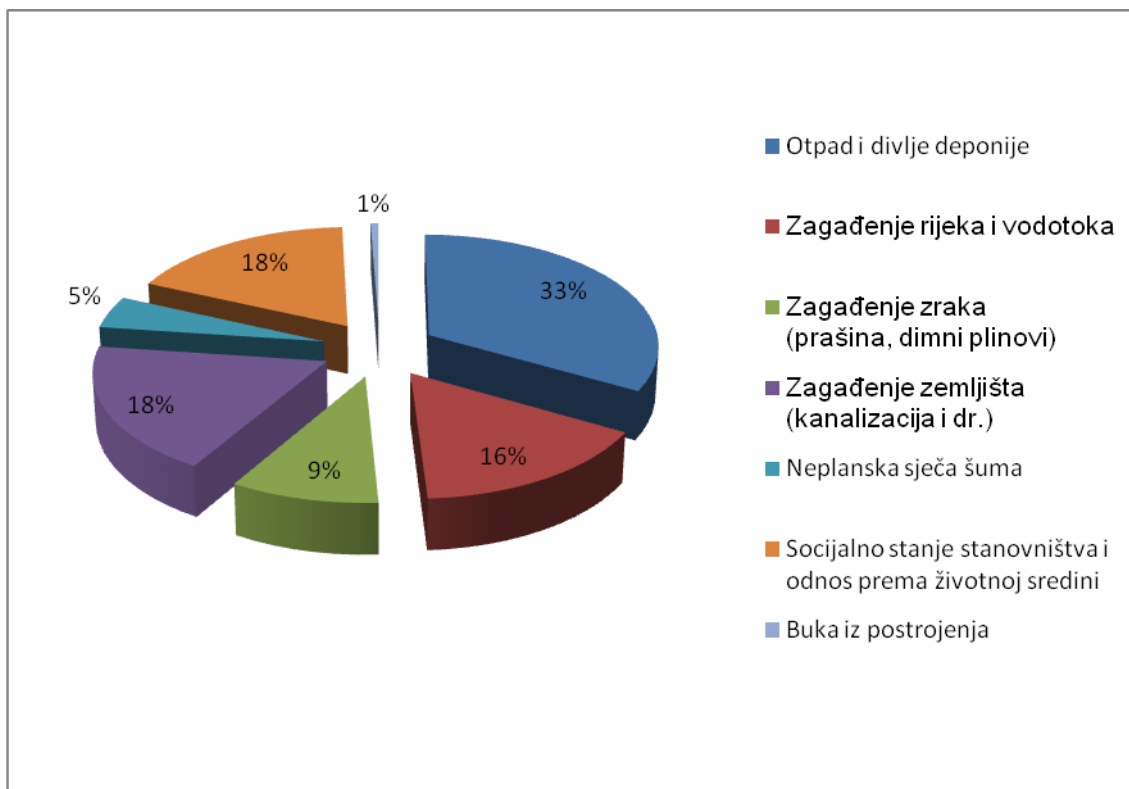

Grafikon 1. Trenutačno stanje okoliša u općini Široki Brijeg po mišljenju građana

Dakle, 78% anketiranih smatra da je trenutačno stanje okoliša nezadovoljavajuće ili zabrinjavajuće. Ovi rezultati pokazuju značajno nezadovoljstvo pučanstva po pitanju zaštite okoliša.

Na pitanje „Koji su glavni problemi zaštite okoliša u Vašem mjestu življenja“, većina anketiranih je navela probleme koji su vezani za: otpad i divlje deponije (33%), zagađenje rijeka i vodotoka (16%) te socijalno stanje i odnos prema okolišu (18%). Detaljniji rezultati su prikazani na grafikonu 2.

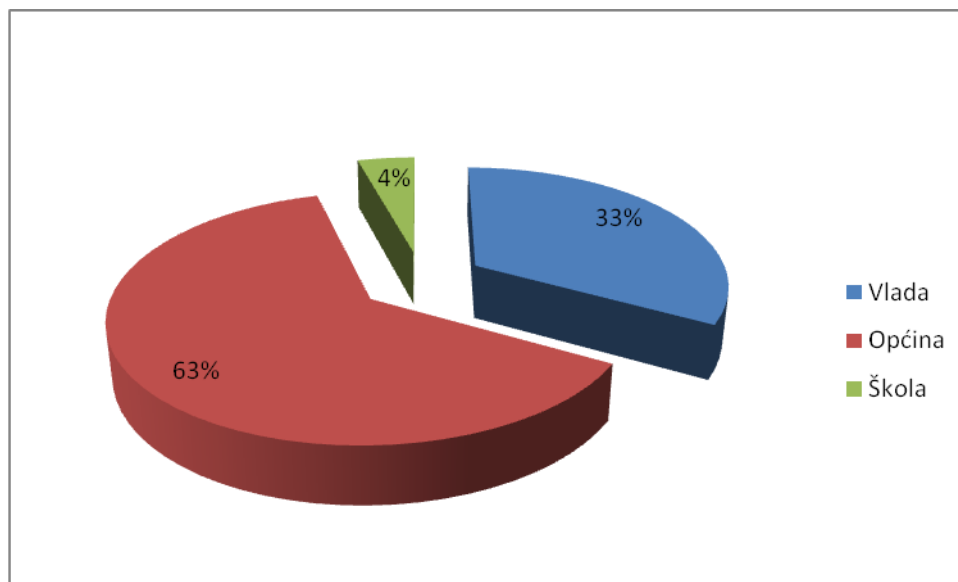

Grafikon 2. Glavni problemi vezani za okoliš po mišljenju građana

Zanimljivi su i rezultati ankete koji se tiču mišljenja građana o glavnim zagađivačima u općini Široki Brijeg. Čak 60,49% anketiranih su izdvojili stanovništvo i divlje deponije kao glavne zagađivače u općini. Uspostavljanjem veze sa ponuđenim rješenjima i rangiranjem problema jasno se može doći do zaključaka o **neophodnim akcijama na edukaciji stanovništva i rješavanju pitanja deponije i potrebi sanacije divljih deponija** koje je 60,49 % ispitanika izdvojilo kao najveći problem u oblasti zaštite okoliša.

Očekivano, najveći broj građana smatra općinu odgovornom za ovakvo stanje u oblasti i to čak 62,62%. U grafikonu 3. je prikazano mišljenje građana po ovom pitanju.

Grafikon 3. Najodgovorniji za stanje okoliša po mišljenju građana

Rezultati ankete na pitanju: „Ako imate ili uočite problem vezan za okoliš, kome treba da prijavite isti?“, daju jasnu sliku o tome da građani očekuju od Općine da se više angažira na pitanjima zaštite okoliša. Najveći broj ispitanika Općinu smatra najodgovornijom za stanje okoliša te se kao odgovor nameće potreba većeg angažmana općinskih službi a posebno JP kojemu je Općina osnivač, a koje većina građana identifikira sa Općinom. 71,43% anketiranih smatra da je općina „mjesto“ gdje treba da prijave problem dok ima onih, i to 20,08% anketiranih koji smatraju da je Inpektorat FBiH pravo „mjesto“ za rješavanje pitanja iz oblasti okoliša.

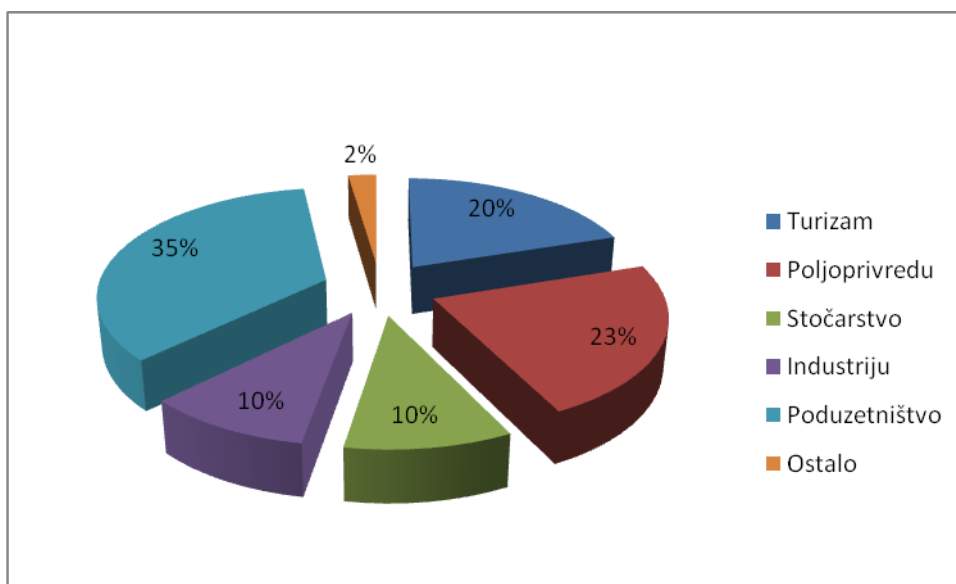
Govoreći o sudjelovanju građana u procesu donošenja odluka po pitanju zaštite okoliša, najveći broj ispitanika smatra da građani ne sudjeluju u procesu donošenja odluka iz oblasti okoliša. Potrebno je poduzeti aktivnosti na informiranju građana o načinima i mogućnostima njihovog uključivanja u proces donošenja odluka. Upravo je ovo jedan od razloga zašto smo tijekom izrade ovog dokumenta imali izrazito visoku razinu pasivnosti pučanstva na predlaganju rješenja za ova, vrlo bitna pitanja.

Nadalje, veliki broj ispitanika nije nikad sudjelovao na javnim raspravama ili tribinama vezanim za okoliš. Općina redovito organizira javne rasprave prilikom usvajanja važnih dokumenata i planova na koje je odziv građana vrlo slab što pokazuje nezainteresiranost građana.

Na pitanje o dugoročnijoj viziji razvoja općine Široki Brijeg koje nam je dalo značajan uvid u razmišljanje pučanstva o ovom pitanju, došli smo do rezultata koji nam potvrđuju da smo na pravom putu u izradi i implementaciji ovog dokumenta. Kao što je vidljivo na grafikonu 4. dole, većina anketiranih smatra da je najpotrebnije razvijati sektore poduzetništva, turizma i poljoprivrede, koji u suštini, dugoročno ne mogu opstati bez dobrog i strateškog pristupa zaštiti okoliša.

Grafikon 4. Rezultati ankete na pitanje „Koji sektor treba razvijati u općini Široki Brijeg?“

No, ono što je također interesantno, je činjenica da su anketirani imali i prijedloge određenih rješenja za probleme zaštite okoliša.

Prijedlozi pučanstva su dati u tablici 3.

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

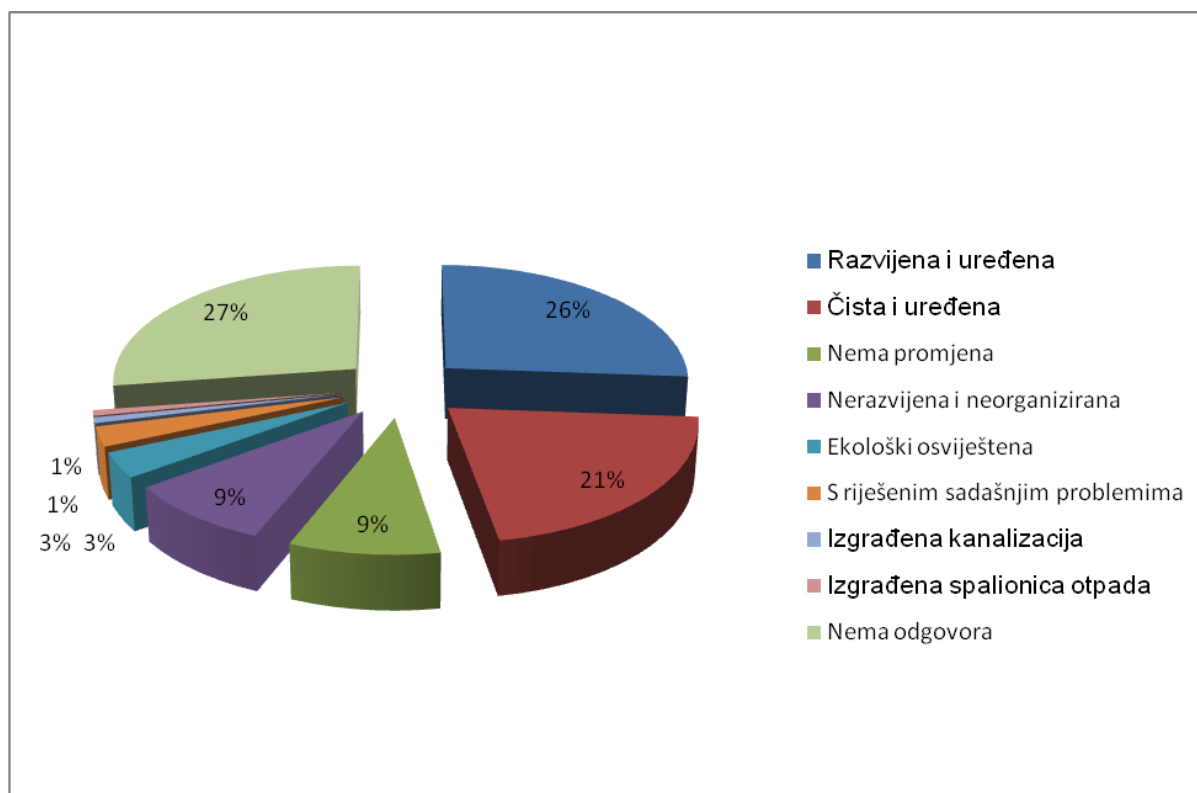
Prijedlog	Procenat anketiranih
Izgradnja pročištača i kanalizacije	20%
Saniranje divljih deponija i otvaranje regionalne deponije	20%
Kazne za nesavjesne građane	9%
Redovit odvoz otpada	8%
Probuditi ekološku svijest kod ljudi	6%
Postavljanje više kanti i kontejnera	4%
Efikasniji rad općinskih službi	3%
Čišćenje rijeke	3%
Planiranje i izgradnja većeg broja zelenih površina	3%
Izgradnja tvornica van naselja uz primjenu suvremenih tehnologija	3%
Usvajanje uredbi o zbrinjavanju otpada	1%
Sprječavanje odvoza otpada na crno	1%
Okolišna disciplina i savjesnost pučanstva	1%
Čišćenje Mostarskog blata	1%
Sniženje cijena JKP Čistoća	1%
Osnivanje odjela za okoliš u općini	1%
Povećanje kapaciteta JKP Čistoća	1%
Nema rješenja	13%

Budući da su kao glavni problemi navedeni veliki broj divljih deponija i nepostojanje kanalizacijskog sustava i pročistača, jasno je da najveći broj građana kao rješenje vidi saniranje divljih deponija i izgradnju kanalizacijskog sustava i pročistača.

Ono što je vrlo ohrabrujuće jeste činjenica da većina pučanstva ima pozitivan stav kada je u pitanju budućnost općine Široki Brijeg kada govorimo o zaštiti okoliša. Naime, na pitanje „Kako vidite Općinu Široki Brijeg u narednih 10 godina?“, čak 45% anketiranih je odgovorilo da općinu vidi razvijenu, uređenu, čistu i okolišno osvještenu. Detaljniji rezultati su prikazani na grafikonu 5.

Grafikon 5. Stav anketiranih po pitanju razvoja općine

4. SWOT analiza okoliša općine Široki Brijeg

Na osnovu prikupljenih podataka koji prikazuju trenutno stanje u pojedinim oblastima, odnosno daju osnovu za procjenu stanja okoliša općine Široki Brijeg, urađena je SWOT^{viii} analiza općine, odnosno analiza osnovnih snaga, slabosti, mogućnosti i prijetnji sa kojima se suočava Široki Brijeg. Snage i slabosti predstavljaju interne (unutarnje) faktore, odnosno internu analizu koja treba ukazati na to što su prednosti a što nedostaci naše općine. Prijetnje i mogućnosti predstavljaju eksterne (vanjske) faktore, odnosno eksternu analizu koja treba identificirati potencijalne prijetnje razvoju kao i ukazati na to šta su šanse, odnosno mogućnosti naše općine. Snage i mogućnosti predstavljaju pozitivne, dok slabosti i prijetnje predstavljaju negativne faktore ekonomskog razvoja. Koristeći SWOT analizu u strateškom planiranju uopće (uključujući i LEAP slogan i logo), odnosno indentificirajući interne i eksterne faktore koji utiču na razvoj lokalne zajednice nastojat ćemo da u implementaciji Lokalnog ekološkog akcijskog plana što bolje:

iskoristimo naše snage

realiziramo mogućnosti

smanjimo utjecaj prijetnji

eliminiramo slabosti

SWOT analiza je rezultat zajedničkih napora lokalne uprave i svih ključnih interesnih grupa i pojedinaca, koji su osobnim radom došli do relevantnih podataka i analiza. Na temelju takvog rada na prikupljanju i sistematiziranju podataka i davanju prijedloga i ideja za našu općinu, snimajući i analizirajući stanje životne sredine, tj. prirodne, društvene i sve druge faktore kao i prisutne prijedloge i ideje kako postojeće stanje poboljšati i unaprijediti, prepoznatljivije su naše snage, slabosti, mogućnosti i prijetnje. Nakon prepoznavanja i uvažavanja određenih činjenica mora se zaključiti da općina Široki Brijeg nije do sada na jedan sistematiziran i planski način

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

prilazila pitanju zaštite okoliša, zbog čega je neophodno u što kraćem roku pristupiti implementaciji ovog dokumenta. Istovremeno je neophodno prići preciznom definiranju odgovornosti institucija lokalne vlasti i pojedinaca, ovladati oprobanim načinom vođenja strategijskih razvojnih procesa. Križanjem internih snaga i slabosti sa mogućnostima i prijetnjama identificirali smo slijedeću SWOT analizu okoliša općine Široki Brijeg:

<i>Snage</i>	<i>Slabosti</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Izgrađeni kapaciteti za sport i rekreaciju - Povoljna geografska lokacija općine - Postojanje različitih prirodnih resursa - Očuvan životni okoliš - Relativno razvijeno gospodarstvo - Postojanje značajnog broja ekoloških udruga - Čisti izvori pitke vode - Udaljenost velikih zagađivača - Povoljni klimatski uvjeti - Povoljno tlo za proizvodnju zdrave hrane - Formiran Savjetodavni odbor za zaštitu okoliša općine Široki Brijeg. 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Nedovoljno razvijena komunalna infrastruktura, posebice kanalizacijski sustav i pročištač otpadnih voda ☒ Zastarjelost vodne mreže i veliki gubici vode ☒ Nedostatak prometnica i njihova prostorna neusklađenost ☒ Nerazvijena poljoprivredna proizvodnja ☒ Orijentiranost gospodarstva na uslužne i trgovačke djelatnosti ☒ Nizak nivo ekološke svijesti kod građanstva ☒ Nepostojanje ažuriranih prostorno-planskih akata ☒ Zaostajanje za suvremenim trendovima u oblasti zaštite okoliša.

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

<i>Mogućnosti-šanse</i>	<i>Prijetnje</i>
✓ Mogućnost razvoja religijskog i ekološkog turizma	☒ Sporost u procesima donošenja odluka i reformi iz oblasti zaštite okoliša
✓ Zainteresiranost građana za zaštitu okoliša	☒ Glomazna i neučinkovita administracija na višim razinama vlasti
✓ Korištenje poljoprivrednog zemljišta za ekološku proizvodnju	☒ Politička nestabilnost ☒ Uopćena gospodarska nerazvijenost
✓ Uključivanje i kandidiranje projekata prema različitim fondovima, programima i inicijativama vezanim za zaštitu okoliša	☒ Odlazak stručnih ljudskih resursa sa područja općine ☒ Nepovoljan imidž države u svijetu
✓ Formiranje sanitarnih zona izvorišta pitke vode	☒ Zagađenost pesticidima i drugim kemijskim sredstvima
✓ Uvođenje sankcija za onečišćivače (fizičke i pravne osobe)	☒ Krško područje i podzemni vodotok .
✓ Izgradnja industrijskih i poduzetničkih zona u skladu sa ekološkim normativima.	

5. Vizija i ciljevi koje želimo postići

5.1. Vizija općine Široki Brijeg

U strateškom planiranju vizija se tiče ciljeva koji su najšire definirani, generalni i sveobuhvatni. Vizija opisuje namjere^{ix} za budućnost, bez preciziranja sredstava koja su neophodna da bi se postigli željeni rezultati. Najefikasnije vizije su one koje daju ideju a ideja nakon toga dobije oblik traženja onog što je najbolje, najviše i najveće. Ukoliko želimo da vizija bude inspirativna, ista

ČUVAJMO TAJ BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

mora biti pravilno prenešena i to obično na veliki broj aktera (ključnih interesnih grupa). Vizija je nešto više od percepcije i optimizma koji gleda na sve strane. Vizija se daje u vidu izjave koja treba biti formulirana tako da odgovori na pitanje "**Što ćemo promijeniti?**". U prvom trenutku stvaranja vizije zaboravimo ograničavajuća pitanja, kako, zašto?

Implementacijom LEAP-a Općine Široki Brijeg, želimo, kroz izgradnju vlastitih kapaciteta, aktivnim pristupom rješavanju problema i otvorenih pitanja koja na određeni način usporavaju poboljšanje stanja sa aspekta zaštite okoliša, postanemo općina broj 1. u zaštiti okoliša naše regije. Vizija općine Široki Brijeg sa aspekta zaštite okoliša vođena je idejom o tome kako će naša općina izgledati u budućnosti, izraženo na način koji je svima razumljiv.

VIZIJA OPĆINE ŠIROKI BRIJEG

Široki Brijeg, općina zdravog života i razvijene ekološke svijesti, strateški posvećena očuvanju okoliša.

5.2. Utvrđivanje okolišnih prioriteta

Imajući u vidu stanje u oblasti okoliša u općini, predlažemo prioritetne probleme, koje bi se u implementaciji LEAP-a uz pomoć javnosti i vizije zajednice počeli rješavati.

Tablica 4. Lista okolišnih problema općine Široki Brijeg

Oblast	Problem/prioritet	Posljedica
Upravljanje vodama	<ul style="list-style-type: none"> • Neizgrađenost mreže za opskrbu pučanstva cjele općine pitkom vodom • Gubici tlaka u mreži i količine vode • Nedostatak odgovarajućeg sustava prikupljanja i tretiranja otpadnih voda • Većina aktivnih industrijskih postrojenja nema predtretman otpadnih voda • Veliki broj nekontroliranih odlagališta otpada a postojeća kontrolirana nemaju zaštitnu oblogu • Ispuštanje netretiranih otpadnih voda izravno u rijeku • Nedovoljno zaštićena slivna područja rijeke izvorišta Lištice od svih oblika zagađenja i štetnih utjecaja 	<ul style="list-style-type: none"> • Skupa i neadekvatna opskrba vodom te gubici tlaka u mreži i količine vode • Otežana opskrba krajnjih potrošača • Zagađenja površinskih i podzemnih voda i moguće oboljenje pučanstva • Ispuštanje netretiranih otpadnih voda izravno u rijeku, što za posljedicu može imati moguće bolesti ljudi i životinja te uništavanje flore i faune nadzemnih i podzemnih voda • Rizik od zagađenja podzemnih voda curenjem iz odlagališta • Zagađenja površinskih i podzemnih voda, ugroženo zdravlje pučanstva • Potencijalna neispravnost vode za piće i izdašnost izvorišta
Upravljanje tlo i prostorom	<ul style="list-style-type: none"> • Odlaganje otpada na divlje deponije • Nedostatak prostorno-planske dokumentacije i planova urbanog razvoja • Neplanska gradnja 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagađenje tla i ugroženo javno zdravlje • Zakrčenost cesta, neplanska gradnja i ugroženost prostora • Krčenje šumskih resursa

		<ul style="list-style-type: none"> • Uništavanje tla i objekata, ugrožena sigurnost pučanstva općine, smanjen proračun općine
Upravljanje šumskim resursima	<ul style="list-style-type: none"> • Šumski požari • Uzurpacije šumskih dobara • Bespravna sječa šuma • Neodgovorno ponašanje pučanstva prema šumskim dobrima • Netretiranje bolesti šumskih resursa • Kresanje grana i lisnika, ogoljavanje 	<ul style="list-style-type: none"> • Narušavanje ekosustava, materijalna šteta, ugroženost ljudskih života i materijalnih dobara • Bespravna izgradnja, smanjenje šumskih površina, ugroženost staništa i značajna materijalna šteta • Narušavanje ekosustava, umanjeње drvne zalihe i materijalna šteta • Nastajanje šumske goleti i potencijalno izumiranje • Degradacija krša
Upravljanje otpadom	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak financijskih sredstava za razvoj infrastrukture upravljanja otpadom • Slaba naplativost usluga Javnog poduzeća za upravljanje otpadom • Necjelovita pokrivenost pučanstva sa prikupljanjem i odvozom otpada • Nepoštivanje zakonske regulative od strane pučanstva po pitanju odlaganja otpada • Nije uspostavljen regionalni pristup upravljanja otpadom • Nema selektivnog prikupljanja otpada 	<ul style="list-style-type: none"> • Zauzimanje prostora divljim deponijama, zagađen okoliš i prirodni izvori • Poslovanje poduzeća na granici rentabilnosti • Nemogućnost praćenja stanja i planiranja u gospodarenju otpadom i nezadovoljstvo pučanstva • Zagađenje okoliša u svim segmentima • Veliki troškovi transporta i odlaganja bez razvrstavanja otpada • Nemogućnost iskorištavanja sekundarnih sirovina i vrijednih svojstava otpada

	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljan angažman inspekcije • Nedostatak ekološke svijesti i needuciranost javnosti • Nedovoljni podaci o količinama i tokovima otpada; nije uspostavljen informacijski sustav • Nepostojanje i/ili nedovoljno djelovanje sa mjerama za izbjegavanje i smanjivanje količina otpada u domaćinstvima i industrijskim objektima • Nedostatak interesa i inicijativa od strane nadležnih institucija za oblast upravljanja otpadom • Nema sustava zbrinjavanja opasnog otpada kao što je infektivni medicinski otpad, opasni otpad iz domaćinstava i uslužnih djelatnosti (boje, lakovi, baterije, živine žarulje, otpadna ulja, ambalaža od kemikalija itd..) 	<ul style="list-style-type: none"> • Potencijalna onečišćenja voda, tla i zraka, izvor neugodnih mirisa; i direktan negativan utjecaj na zdravlje • Potencijalno onečišćenje tla i okoline opasnim otpadom • Neodgovarajuća komunalna usluga i povećana potreba za istom • Negativan utjecaj na gospodarstvo i razvitak općine • Potencijalno negativan utjecaj od eksplozija i požara na mjestima odlaganja • Gubitak zemljišta zbog nekontroliranog odlaganja građevinskog otpada • Potencijalna oboljenja ljudi, životinja i biljaka u općini Široki Brijeg i šire
Zaštita prirodnog i kulturno-povijesnog naslijeđa	<ul style="list-style-type: none"> • Zanemarena i nedovoljno zaštićena područja Vrela Lištice Borak i Pravčeve pećine • Nedefinirane granice zaštitnih zona s propisanim ograničenjima i dopuštenim aktivnostima • Neučinkovitost prostornog 	<ul style="list-style-type: none"> • Devastacija geomorfoloških spomenika prirode • Uništavanje eko sustava • Zagađivanje podzemnih voda i izvorišta • Pomor endemične vrste mekousne pastrmke i riječnog raka

	<p>plana općine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanje planova korištenja područja Matanović i fratarski benat • Nezaštićene endemične, reliktno i ugrožene vrste biljaka, životinja i gljiva, posebno autohtone vrsta pastrve (<i>Salmo sp.</i>) • Neodgovarajuća zaštita i neregistriranost arheoloških lokaliteta općine • Devastacija stećaka (razbijanje zbog stvaranja obradivog zemljišta, gradnje putova, podizanja zidova i sl.) • Needuciranost pučanstva općine Široki Brijeg o vrijednostima kulturnog naslijeđa 	<ul style="list-style-type: none"> • Uništavanje nekropola stećaka i smanjivanje kulturno-povijesne vrijednosti općine Široki Brijeg
Gospodarstvo i okoliš	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna iskorištenost poljoprivrednog tla za proizvodnju hrane • Neistražena ležišta A-G kamena • Nedostatak financijskih poticaja za infrastrukturu zaštite okoliša • Nedostatak obrazovanog kadra u gospodarstvu za zaštitu okoliša • Nezainteresiranost poduzeća koja se bave prikupljanjem 	<ul style="list-style-type: none"> • Zarastanje i devastacija prirode • Nedovoljno razvijen sektor rudarstva, smanjenje gospodarskog razvitka • Smanjena mogućnost nadzora u odlaganju opasnog i industrijskog otpada • Nekontrolirano odlaganje otpada • Slaba promidžba važnosti ovog stručnog područja

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

sekundarnih sirovina

- Povećanje količina otpada na deponijama i potencijalno povećanje cijena upravljanja otpadom.

5.3. Strateški ciljevi LEAP-a

Analizom rezultata ankete, SWOT analizom te rezultatima proisteklim iz radionica koje su provedene sa GAP konzultantom, došli smo do definiranja strateških ciljeva općine Široki Brijeg na koje trebamo utjecati i koje želimo postići:

Strateški cilj 1. Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u implementaciji projekata vezanih za zaštitu okoliša.

Strateški cilj 2. Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno utjecati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tлом, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta

Strateški cilj 3. Provesti aktivne mjere educiranja pučanstva o potrebi i vrijednostima zaštite okoliša

U skladu sa dobrom praksom za realizaciju svakog od ova tri cilja, definirali smo projekte koji su neohodni za postizanje gore navedenih strateških ciljeva.

6. Definirani projekti lokalnog ekološkog akcijskog plana

R.b.	Naziv projekta	Strategijski cilj LEAP-a	Cilj projekta	Vremenski plan sprovođenja projekta	Potencijalni izvori financiranja
1.	Izgradnja vodovodne mreže za opskrbu pučanstva općine pitkom vodom do kraja 2014 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Većina stanovnika općine Široki Brijeg opskrbljena pitkom vodom do kraja 2014 godine	2012-2014 (36 mjeseci - u 3 faze)	Općina, više razine vlasti, Fond za zaštitu okoliša, međunarodni fondovi i sredstva iz donacija, građani, privatni sektor
2.	Smanjenje gubitaka tlaka i količine vode u mreži	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Gubici tlaka i količine vode smanjeni za minimalno 20% u odnosu na trenutačno stanje do kraja 2013 godine i olakšana opskrba potrošača vodom	2012-21013 (24 mjeseca)	Općina, vie razine vlasti, Fond za zaštitu okoliša, međunarodni fondovi i sredstva iz donacija, građani, privatni sektor
3.	Projekat analize postojanja	Smanjiti zagađenje voda, tla i	Evidentirano stanje	2012	Općina, viši nivoi vlasti,

ČUVAJMO Taj **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	predtretmana otpadnih voda postrojenja	zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	predtretmana otpadnih voda i smanjeno uništavanja flore i faune nadzemnih i podzemnih voda	(12 mjeseci)	Fond za zaštitu okoliša, međunarodni fondovi i sredstva iz donacija, građani, privatni sektor
4.	Smanjenje broja nekontroliranih odlagališta otpada za 50% do kraja 2013 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Značajno smanjen rizik od zagađenja podzemnih voda curenjem iz odlagališta	2012-2013 (24 mjeseca)	Općina, više razine vlasti, Fond za zaštitu okoliša, međunarodni fondovi i sredstva iz donacija, građani, privatni sektor
5.	Saniranje postojećih deponija	Smanjiti zagađenje voda, tla i	Saniranje postojećih	2012-2013	Općina, više razine vlasti,

ČUVAJMO Taj **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	otpada do kraja 2013	zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	deponija otpada u kraja 2013 godine	(24 mjeseca)	Fond za zaštitu okoliša, međunarodni fondovi i sredstva iz donacija, građani, privatni sektor
6.	Zaštita slivnog područja izvorišta Lištice od zagađenja i štetnih utjecaja do kraja 2012 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Značajno smanjen rizik od potencijalnog zagađenja vode za piće i povećani kapaciteti izvorišta	2012 (12 mjeseci)	Općina, više razine vlasti, Fond za zaštitu okoliša, međunarodni fondovi i sredstva iz donacija, građani, privatni sektor
7.	Izrada promotivnog materijala	Pprovesti aktivne mjere	Povećana odgovornost	Kontinuirano na	Općina, viši nivoi vlasti,

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	(radijske emisije, brošure, fokus grupe) o zaštiti okoliša, prvenstveno u smislu odlaganja otpada na divlja odlagališta (kontinuirano na godišnjoj osnovi)	educiranja pučanstva o potrebi i vrijednostima zaštite okoliša	pučanstva prema očuvanju okoliša općine	godišnjoj osnovi (36 mjeseci)	Fond za zaštitu okoliša, međunarodni fondovi i sredstva iz donacija
8.	Izrada prostorno-planske dokumentacije do kraja 2014 godine	Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u implementaciji projekata vezanih za zaštitu okoliša	Definirani projekti urbanog razvoja i poboljšano upravljanje prostorom općine Široki Brijeg	2012-2014 36 mjeseci (fazno)	Općina, više razine vlasti i međunarodni fondovi
9.	Do kraja 2013 godine, smanjiti broj šumskih požara za 50% u odnosu na prosjek prethodne tri godine, prvenstveno putem javne kampanje o vrijednostima	Provesti aktivne mjere educiranja pučanstva o potrebi i vrijednostima zaštite okoliša	Poboljšanje stanja staništa i smanjenja materijalna šteta	2013 (12 mjeseci)	Općina, šumsko gospodarska društva

ČUVAJMO Taj BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	šumskih resursa				
10.	Ojačati horizontalnu i vertikalnu suradnju na poslovima inspekcijskog nadzora nad nelegalnom sječom šuma	Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u implementaciji projekata vezanih za zaštitu okoliša	Poboljšavanje stanja ekosustava i drvene zalihe te povećan priliv sredstava u proračun općine	2012 (12 mjeseci)	Općina, više razine vlasti i međunarodni fondovi
11.	Provođenje tretmana bolesti šumskih resursa – financijska potpora nadležnoj instituciji do kraja 2013 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnim i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Poboljšavanje stanja ekosustava i drvene zalihe te povećan priliv sredstava u proračun općine	2013-2014 (24 mjeseca)	Općina, više razine vlasti i međunarodni fondovi.
12.	Povećati pokrivenost pučanstva sa prikupljanjem i odvozom otpada za 20% u odnosu na trenutačno stanje	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnim i kulturno-povijesnom	Mogućnost praćenja stanja i planiranja u gospodarenju otpadom i povećano zadovoljstvo	2012-2013 (24 mjeseca)	Općina, više razine vlasti i međunarodni fondovi

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	do kraja 2012 godine	naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	pučanstva		
13.	Pojačana kontrola i sankcioniranje fizičkih i pravnih osoba koja ne poštuju zakonske regulative po pitanju odlaganja otpada	Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u implementaciji projekata vezanih za zaštitu okoliša	Smanjeno zagađenje okoliša u svim oblastima	2012 (12 mjeseci)	Općina
14.	Aktivno pronalaženje investitora za projekat reciklaže / selekcije otpada (na lokalnom ili regionalnom nivou) putem sajмова, konferencija, investicionih foruma itd	Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u implementaciji projekata vezanih za zaštitu okoliša	Značajno poboljšanje javnog zdravlja pučanstva, smanjeni troškovi JP te mogućnost iskorištavanja sekundarnih sirovina i vrijednih svojstava otpada	2012-2014 Kontinuirano od kraja 2014 godine	Općina
15.	Uspostavljanje informacijskog sustava sa podacima o količinama i tokovima	Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u	Povećana mogućnost izrade projektnih aplikacija za međunarodne	2012 (12 mjeseci)	Općina

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	komunalnog otpada	implementaciji projekata vezanih za zaštitu okoliša	fondove i grantove		
16.	Provođenje aktivne edukacije o načinima izbjegavanja i smanjivanja količina otpada u domaćinstvima i industrijskim objektima do kraja 2013	Provesti aktivne mjere educiranja pučanstva o potrebi i vrijednostima zaštite okoliša	Smanjen nivo potrošnje vode i električne energije (energetska efikasnost) za 5% u odnosu na postojeće stanje te smanjenje potencijalnih onečišćenja voda, tla i zraka, kao i smanjenje izvora neugodnih mirisa	2012-2013 (24 mjeseca)	Općina
17.	Iniciranje redovnih sastanaka nadležnih institucija za oblast upravljanja otpadom na godišnjoj osnovi	Provesti aktivne mjere educiranja pučanstva o potrebi i vrijednostima zaštite okoliša	Poboljšana vertikalna i horizontalna suradnja svih relevantnih aktera na županijskom nivou po pitanju zaštite okoliša, te potencijala regionalna suradnja za apliciranje na	Kontinuirano	Sredstva nisu potrebna. Općina nadležna za iniciranje.

ČUVAJMO Taj BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

			međunarodne fondove		
18.	Provođenje mjera zaštite područja Vrela Lištice Borak i Pravčeve pećine do kraja 2013 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnim i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Smanjena mogućnost devastacije povijesnih, kulturnih i geomorfoloških spomenika prirode	2013-2014 (24 mjeseca)	Općina
19.	Definiranje granica zaštitnih zona s propisanim ograničenjima i dopuštenim aktivnostima do kraja 2013 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnim i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Smanjena mogućnost devastacije povijesnih, kulturnih i geomorfoloških spomenika prirode	2013-2014 (24 mjeseca)	Općina, drugi izvori financiranja
20.	Analiza stanja uređenja korištenja područja Matanović	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju	Smanjena mogućnost devastacije povijesnih, kulturnih i geomorfoloških spomenika prirode	2012 (12 mjeseci)	Općina, drugi izvori financiranja

ČUVAJMO Taj BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	i fratarski benat do kraja 2012 godine	otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	kulturnih i geomorfoloških spomenika prirode		
21.	Iniciranje zaštite endemičnih, reliktnih i ugroženih vrsta biljaka, životinja i gljiva, posebno autohtone vrsta pastrve (<i>Salmo sp.</i>) na području općine Široki Brijeg do kraja 2013 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Smanjena mogućnost pomora endemične vrste mekousne pastrmke	2013-2014 (24 mjeseca)	Općina, drugi izvori financiranja
22.	Iniciranje zaštite i registriranosti arheoloških lokaliteta općine Široki Brijeg do kraja 2014 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz	Zaštita nekropola stećaka i povećanje kulturno-povijesne vrijednosti općine Široki Brijeg kao i turističkog potencijala	2012-2014 (36 mjeseca)	Općina, više razine vlasti i drugi izvori financiranja

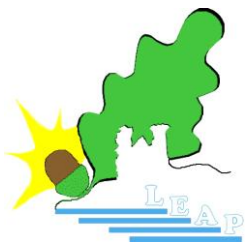
ČUVAJMO Taj BRIJEG NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

		izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	općine		
23.	Provesti edukaciju pučanstva o vrijednostima kulturnog naslijeđa (prvenstveno stećaka) – moguća kombinacija projekata sa drugim projektima edukacije do kraja 2014	Provesti aktivne mjere educiranja pučanstva o potrebi i vrijednostima zaštite okoliša	Zaštita nekropola stećaka i povećanje kulturno-povijesne vrijednosti općine Široki Brijeg kao i turističkog potencijala općine	2012-2014 (36 mjeseci) - kontinuirano na godišnjoj razini	Općina, više razine vlasti i drugi izvori financiranja
24.	Povećanje financijskih poticaja na poljoprivrednu proizvodnju na većim parcelama do kraja 2014 godine	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnim i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Smanjenje zarastanja i devastacije poljoprivrednog obradivog zemljišta	2012 – 2014 (36 mjeseci) - kontinuirano na godišnjoj razini	Općina i više razine vlasti
25.	Izrada studije ležišta A-G	Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih	Pozitivan razvoj sektora	2012 – 2013	Općina, više razine vlasti i

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	kamena Općine Široki Brijeg do kraja 2013 godine	institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u implementaciji projekata vezanih za zaštitu okoliša	rudarstva i mogućnost investiranja u gospodarski razvitak, smanjena devastacija prirode	(24 mjeseca)	drugi izvori financiranja
26.	Povećanje stipendija za studij zaštite okoliša u općinskom proračunu do kraja 2014 godine	Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u implementaciji projekata vezanih za zaštitu okoliša	Povećanje obrazovanog kadra u gospodarstvu i vangospodarsku za zaštitu okoliša	2012 – 2014 (36 mjeseci) - kontinuirano na godišnjoj razini	Općina, drugi izvori financiranja
27.	Educirati pučanstvo za korištenje vlastitog bio otpada (komposta) i animiranje privatnih poduzetnika za prikupljanje i proizvodnju bio otpada kao eko gnojiva za poljoprivrednu proizvodnju	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Smanjenje troškova za odlaganje otpada i smanjenje potencijalnih onečišćenja voda, tla i zraka, kao i smanjenje izvora neugodnih mirisa	2012 – 2014 (36 mjeseci) - kontinuirano na godišnjoj razini	Općina, drugi izvori financiranja
28.	Razvoj centra za zaštitu	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na	Zaštita i poticanje uzgoja	2012 – 2014	Općina i drugi izvori

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

	autohtonih pasmina u Hercegovini	poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnim i kulturno-povijesnom naslijeđu	autohtonih životinjski pasmina (buša, magarac, koza itd.) i afirmiranje Širokog Brijega kao centra za zaštitu i edukaciju na državnoj razini.	(36 mjeseci) - kontinuirano na godišnjoj razini	financiranja
29.	Projekt izgradnje pretovarne postaje i reciklažnog centra u općini Široki Brijeg	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnim i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Korištenje razvrstanog otpada u industriji i smanjeno zagađenje okoliša	2012 – 2014 (36 mjeseci) - kontinuirano na godišnjoj razini	Općina, Fond za zaštitu okoliša FBiH, proračun ŽZH, međunarodne financijske institucije i pretpristupni fondovi
30.	Izrada studija mogućnosti korištenja energije iz obnovljivih prirodnih izvora	Osposobiti i izgraditi kapacitete općine Široki Brijeg i drugih institucija kako bi bile sposobne aktivno sudjelovati u implementaciji projekata vezanih	Utvrđiti potencijalne lokacije za gradnju vjetro i solarne centrale i mogućnost korištenja	2012-2013 (24 mjeseca)	Općina, Fond za zaštitu okoliša FBiH, proračun ŽZH, međunarodne financijske institucije i pretpristupni fondovi

ČUVAJMO TAJ **BRIJEG** NA KOJEM ČESTO MIRUJE NAŠ POGLED

		za zaštitu okoliša	obnovljivih izvora energije za opskrbu pučanstva		
31.	Prilagođavanje postojeće infrastrukture, izgradnja kolektora u industrijskoj zoni Pecara i njegovo priključivanje na predviđeni prečistač	Smanjiti zagađenje voda, tla i zraka te pozitivno uticati na poboljšanje stanja u gospodarenju otpadom, vodama, tlom, prostorom, šumskim resursima, prirodnom i kulturno-povijesnom naslijeđu, prvenstvo kroz izgradnju infrastrukturnih kapaciteta	Rješavanje pitanja otpadnih i oborinskih voda u industrijskoj zoni Pecara	2013-2014 (24 mjeseca)	Općina, više razine, privatne firme sa sjedištem u industrijskoj zoni Pecara

7. Implementacija LEAP-a

Osnovni preduvjet za uspješnu implementaciju LEAP-a, kao jednog od najznačajnijih razvojno-planskih dokumenata strateškog djelovanja u oblasti okoliša, je uspostavljanje jasne institucionalne organizacije za provedbu aktivnosti koje su predviđene LEAP-om, zasnovane na kvalitetnom informacijsko komunikacijskom sustemu i profesionalno obučanim kadrovima.

Efikasna institucionalna organiziranost treba osigurati mogućnost stalnog unapređivanja LEAP-a, te redovito informiranje različitih interesnih grupa. Bitan preduvjet za implementaciju LEAP-a jeste uspostavljanje Povjerenstva za provođenje LEAP-a (po njegovom usvajanju) čiji su zadaci slijedeći:

- ❖ priprema dinamičkog plana implementacije LEAP-a sa jasno definiranim sudionicima, nadležnostima i tijekovima;
- ❖ osiguranje komunikacije i suradnje između sudionika u procesu provođenja aktivnosti LEAP-a
- ❖ pomoć pri uključivanju građana i ostalih subjekata bitnih za realizaciju LEAP-a;
- ❖ informiranje, prezentacija i promocija LEAP projekata;
- ❖ analiza završenih aktivnosti i projekata (monitoring i evaluacija projekata);
- ❖ osiguravanje unaprijeđenja i dopunjavanja LEAP-a.

Obzirom da će se određene aktivnosti provoditi na višim razinama vlasti, potrebno je ostvariti dobru suradnju sa organima uprave nadležnim za pitanja okoliša na tim razinama.

Imajući u vidu da je LEAP „živ i otvoren” dokument koji podliježe izmjenama i dopunama, potrebno je održavati redovitu komunikaciju i suradnju između sudionika u procesu provođenja aktivnosti definiranih LEAP-om (predstavници lokalne vlasti, gospodarskog sektora, obrazovnih, zdravstvenih i drugih institucija, NVO sektora, medija i mjesnih zajednica/gr građana).

Kako bi provođenje LEAP-a bila što uspješnije, potrebno je organizirati nadzor koji podrazumijeva proces stalnog praćenja, analiziranja i sumiranja rezultata provedbe LEAP-a, te redovno izvještavanje svih zainteresiranih strana.

Nadamo se da će općinsko vijeće i općinski načelnik općine Široki Brijeg dati svoj doprinos u tome usvajanjem ovog dokumenta i davanjem potpore u financijskom planiranju za implementaciju na godišnjoj razini.

Prilog 1. Plan medijske kampanje općine Široki Brijeg

[illegible]

ⁱ http://www.sirokibrijeg.ba/index.php?option=com_rsgallery2&Itemid=306

ⁱⁱ Pod današnjim shvaćanjem pojma okoliš smatra se prirodno okruženje: zrak, tlo, voda i more, klima, biljni i životinjski svijet u ukupnosti uzajamnog djelovanja i kulturna baština kao dio okruženja kojeg je stvorio čovjek.

ⁱⁱⁱ Načelo ravnopravnosti polova je jedno od osnovnih načela koje provodi Projekt upravne odgovornosti GAP i kao takvo je integrirano u ovaj dokument. S tim u vezi, izrazi koji se u ovom dokumentu koriste za osobe u muškom rodu (npr. građani, načelnik, vijećnik i slično) su neutralni i odnose se kako na muškarce tako i na žene.

^{iv} Nacrt Strategije zaštite okoliša FBiH-e 2008-2018, Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Sarajevo, 2008, str. 18

^v Izvor podataka, Federalni Zavod za statistiku, 16. 09. 2010.,
<http://www.fzs.ba/saopcenja/2010/14.2.1.pdf>

^{vi} Izvor podataka: Strategija razvitka općine Široki Brijeg

^{vii} Izvod podataka: Službena web stranica Federalnog hidrometeorološkog zavoda BiH-e
<http://www.fhmzbih.gov.ba/latinica/hkarakteristike.php>

^{viii} *Strengths; Weakness; Opportunities; Threats*; (Snaga, Slabosti, Mogućnosti, Prijetnje)

^{ix} Vizija općine teži da ispuni svoju ulogu i mora biti jasno, jednostavno i realno određena. Mora postaviti izazov za sve zainteresirane strane i fokusirati se na određen cilj (zaštita okoliša) i vrijeme. Vizija je usmjerena u budućnost ali vremenski horizont ne smije biti suviše daleko, da bi je ključni akteri težili dostići u tijeku zadanog perioda.